BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

Iuliu Moldovan — o victimă de la Sărmaş a horthyştilor

Doctorul Emil Mora, un supravieţuitor al acestor atrocităţi, ne spune că în 1945, în cursul anchetei, împreună cu un funcţionar al Ministerului Justiţiei şi dr. Hossu Traian, medic legist din Cluj, şi a unui delegat ministerial, profesorul Bányai László, cu şeful de post din Sărmaş, şi alţii, au deshumat cadavrele românilor, în număr de 39, din cimitirul reformat de pe dealul Sărmaşului. **„Am văzut cu ochii mei, ca şi toţi ceilalţi ce au fost de faţă, 39 de cadavre, printre care am recunoscut pe unii soldaţi şi ofiţeri români, ca şi unii civili".** La operaţia identificării, unul din scopurile acestei deshumări, s-a opus, din motive rămase obscure, delegatul Ministerului Justiţiei. Dubla crimă de la Sărmaş îi cuprinde pe cei 126 de evrei de la Scăldătoarea boilor, pe cei 39 de români din cimitirul reformat, pe cei 38 trimişi în lagărul din Austria, pentru a nu mai pune la socoteală pe cei omoriţi prin grădini, prin curţi, pe ulite, fără nici o judecată. M-am documentat asupra ei ajutat de un prieten istoric, Vasile T. Suciu, pentru că acest eveniment a intrat în biografia mea, Iuliu Moldovan este tatăl meu. Importanţa cărţii despre **Teroarea horthysto-fascistă** este deci specială pentru mine. Existenţa ei îmi dă dreptul să-mi pomenesc aşa cum trebuie jertfa din familia mea. Sper, de altfel, ca apariţia cărţii să sprijine şi acţiunea de a ridica la Sărmaş un monument pentru românii ucişi acolo.

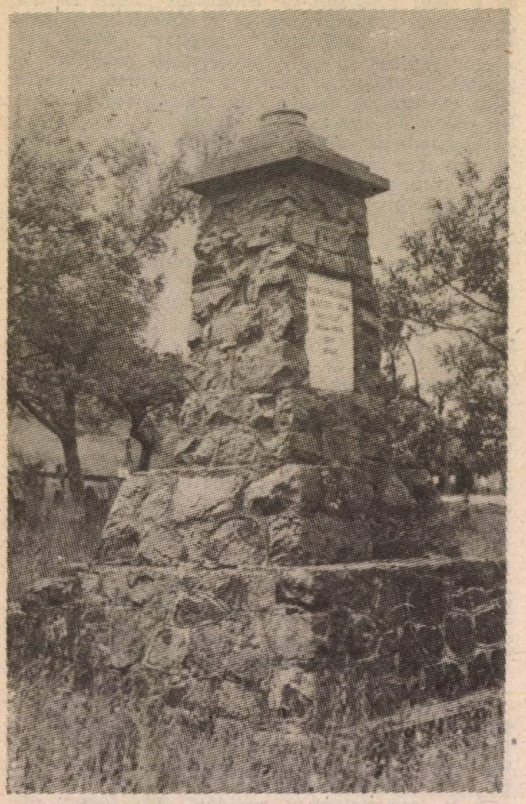
M. UNGHEANU : Episodul de la Sărmaşul de Cîmpie, evocat aici de un om al locurilor, actorul Ovidiu Iuliu Moldovan, mai este semnificativ şi din alt punct de vedere. Românii din Sărmaşul de Cîmpie erau oameni vechi ai cîmpiei, şi nu nişte „infiltraţi" conform ideologiei oficiale a Ungariei revizioniste propagată intens. Ceea ce bănuiesc că nu ştie Ovidiu Iuliu Moldovan, deşi locuitor al Sărmaşului, este că ungurii din Sărmaş sînt produsul unei colonizări; că apariţia lor în plin centru al Transilvaniei nu este urmarea vreunui proces firesc ci a unui program de colonizări menit să maghiarizeze Transilvania şi să falsifice în ochii eventualilor „judecători", „arbitri", „Moşi Crăciuni" politici la care guvernanţii maghiari au apelat întotdeauna pentru a-şi menţine anacronica dominaţie, adevăratul aspect românesc al locurilor. Se ştie ce importanţă au acordat apoi propagandiştii unguri diverselor tipuri de hărţi şi mai ales celor etnografice, în tentativele lor de a obţine ceea ce nu era în dreptul lor să aibă. Manipularea conştiinţei europene s-a făcut de multe ori cu ajutorul acestui program de tulburare a aspectului etnografic natural al Transilvaniei, prin colonizări implantate în mediile româneşti de densitate şi tradiţie, paralel cu expulzări sau maghiarizări ale românilor din zonă. Citez, relativ la Sărmaşul de Cîmpie, zis şi Sărmaşul Mare, din anuarele societăţii „Emke", scrise de deputatul ei Iosif Şandor : **«Deodată cu înfiinţarea societăţii „Emke" s-a pornit un curent pentru colonizări. La 12 mai s-a înfiinţat „Secţia colonizării secuilor" a societăţii „Emke", sub preşedinţia contelui Bánffy Béla şi a deputatului Horváth Gyula. Statul, în această privinţă, a şi stabilit principiul colonizării, designînd ca teren al acţiunii mijlocul Ardealului. Cîmpia, părţile mărginaşe secuimei şi a împrejurimilor de-a lungul rîurilor spre ţara mamă. Statul a organizat colonizări în 21 locuri, ceea ce constatăm cu mulţumire. Opt colonizări au avut loc în Ardeal, iar 13 în Caraş Severin în Banat. În judeţul Cojocna colonizarea din Sărmaşul Mare 1894)»** etc. (C. Codarcea, **Front antirevizionist,** 1933, Cluj).

NEAGU COZMA : „Cauza ultimă a naţionalismului unguresc şi chiar a imperialismului naţional unguresc este coşmarul numărului, teama de a pierde substanţa poporului, care se ştie puţin la număr şi aflat în descreştere a îndemnat la imperialismul naţional sub forma maghiarizării". L-am citat pe Ludwig Spohr. **Temeiurile spirituale ale naţionalismului în Ungaria,** Berlin, 1936.

Iredentismul ungar, încă de la naşterea sa, a fost alimentat şi întreţinut de obsesia patologică provocată de o realitate istorică : covîrşitoarea superioritate numerică a elementului românesc în Transilvania. Toate măsurile luate de guvernanţii unguri după 1848, dar mai ales după formarea Imperiului Austro-Ungar, scot la iveală această teamă de a nu se „îneca în oceanul românesc".

Caravana coşciugelor. Cadavrele martirilor de la Sărmaş au fost reîngropate în cimitirul localităţii.

Așa arată monumentul din cimitirul eroilor români din lupta pentru reîntregirea neamului, a cărui placă originală a fost distrusă și înlocuită cu cea din fotografie, ca și cum aici ar fi înmormîntați eroii unguri.

VANDALISMUL HORTHYST SAU DISTRUGEREA MONUMENTELOR

M. UNGHEANU : Înfiorătorul spectacol al atrocităților produse de trupele ungaro-fasciste de ocupație în Transilvania de nord a dus la estomparea altor aspecte ale terorii la fel de definitorii și programatice : jaful și exploatarea economică (antiromânească și antievreiască și mai ales teroarea culturală. Figurile marcante ale vieții culturale și spirituale românești au fost dacă nu expulzate, — terorizate, maltratate, deportate, etc. Cazurile de preoți și de învățători schingiuiți și uciși sînt extrem de numeroase. Prigoana, maltratarea, uciderea preoților a fost unul din cele mai stridente puncte ale programului de „civilizare" a teritoriului românesc ocupat. Alături de ei au fost supuși aceluiași tratament „civilizator" și învățătorii. Urmărirea și uciderea preoților și învățătorilor este un inegalabil capitol al răbufnirii fumurilor „milenare" ungare. E vorba de încercarea organizată de a distruge adevărul istoric al uneia din culturile milenare constituite ale Europei. În Transilvania nu e de apărat doar existența fizică a unui popor, ci și o tradiție culturală veche (de o vechime imemorabilă, zice G. Călinescu) al cărei purtător este poporul român. Campania de extirpare a acestei culturi europene de tradiție de la Carpați, dusă de guvernanții unguri, a luat forme crude. Limba română, care este una din importantele limbi ale culturii romanice din Europa (depozitară unică a unor elemente ale latinei orientale vorbite în Dacia romană) a fost supusă și ea unui tratament exterminatoriu. Alungată din școli, din instituții, din biserică, limba română a trăit un calvar unic între limbile romanice europene.

Ocupația ungaro-fascistă a maghiarizat școlile interzicînd limba română în instituțiile de stat. Sub ocupația ungaro-fascistă vorba românească auzită pe stradă a fost suficientă uneori să ducă la maltratarea fizică sau chiar la suprimarea vorbitorului. Atentatul fizic a fost dublat de unul cultural la fel de grav. Felul în care s-au purtat ocupanții unguri, atît în timpul administrației militare cît și civile a Transilvaniei de nord, cu monumentele românești aflate acolo este profund revelator. Nu este vorba numai de biserici, în primul rînd atacate, ci de simple monumente civile, firești în orice țară și-n orice civilizație. La liceul unde a învățat G. Coșbuc, bustul acestuia a fost spart cu toporul. Tribunalul ungar care-l incrimina pe Gheorghe Dăncuș și pe George Coșbuc pentru „Decebal către popor" n-a făcut altceva decît să parafrazeze acest vandalism. Edificii românești — cum sînt casele din Dej (unde românii n-au fost admiși în oraș pînă în 1800), ale lui Teodor Mihaly, memorandist și Guilem Șorban, n-au fost atunci vizate, deși reprezentau exact ceea ce ocupanții din '40—'44 voiau să distrugă.

GABRIEL ȚEPELEA : Intelectualii refugiați din teritoriul ocupat de horthyști au replicat de multe ori semnificativ acțiunii lor distrugătoare. E suficient să reamintesc că unul din monumentele distruse a fost acela al poetului G. Coșbuc de la Năsăud și că, drept răspuns la această nelegiuire, un comitet al refugiaților a lansat un apel și o colectă publică. Au urmat serbări școlare. reprezentanții, donații individuale, care au permis să se ridice, în replică, actualul monument al poetului de la Bellu.

Monumentul, operă a sculptorului Ion Vlasiu, a fost inaugurat la 20 august 1944, în prezența a 7 membri ai Academiei Române și a peste 5 000 de refugiați și bucureșteni. Atunci s-a cerut deschis ieșirea României din Axă și întoarcerea armatelor în țară pentru eliberarea Transilvaniei de nord, fiind una din cele mai puternice manifestări publice antifasciste. O evocare pe larg a inaugurării acestui monument am făcut-o în volumul **Transilvania în istoria și conștiința românilor.**

Cele enunțate îndreptățesc, cred, propunerea de a se reconstitui documentar și memorialistic lupta împotriva diktatului de la Viena dusă atît de refugiați, cît și de cei rămași în Transilvania de nord pînă mai sînt încă în viață cîțiva din martorii și protagoniștii evenimentelor și acțiunilor legate de acea perioadă.

NEAGU COZMA : În cartea **Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României** sînt arătate faptele, cu totul reprobabile, ale acelora care se voiau stăpîni, cu orice chip în România de nord-vest. Pe lîngă curmarea unor vieți omenești, agenții horthyști au curmat și „viața"

unor monumente ale spiritualității noastre. Au căzut pradă vandalismului dirijat, simple troițe sau biserici, ca și monumente impunătoare.

În comuna Guruslău, pe dealul ce poartă numele gloriosului unificator de la 1601 al celor trei provincii românești a fost ridicat un monument și nu departe de el, o troiță cinstind memoria viteazului. Monumentul fusese ridicat în 1926 prin eforturile Asociației Transilvane pentru cultura și literatura poporului român, ASTRA, troița fusese ridicată în 1936. Comandamentul armatei ungare, cantonate în Zalău, a apreciat că monumentul „insultă sentimentele națiunii maghiare și falsifică istoria", înaintînd în acest sens, la 26 sep. 1940, un raport al Comandamentului armatei maghiare regale din Cluj cu specificația că un alt exemplar al raportului era trimis la Budapesta, prin care se cerea aprobarea ca monumentul să fie distrus. Se-nțelege că aprobarea a venit cu promptitudine : la 20 nov. același an, o subunitate militară ungară ajutată de maghiarii Sütö Karol, frații Kondor Jiga și Ludovic, Domokos Marton și încă vreo cîțiva, au făcut țăndări atît monumentul cît și troița.

Un alt fapt care a jignit profund sentimentele românilor îl constituie distrugerea monumentului din satul Bobota-Sălaj, ridicat în memoria marelui patriot și om de cultură Gheorghe Șincai. Monumentul fusese ridicat abia cu un an în urmă, 1939, pe locul în care se presupune că ar fi fost îngropat cărturarul român. Un grup de tineri români din Bobota, în frunte cu Victor Boroș, Ioan Buhaiu, Traian Albu, frații Alexa și Dănil Pop au strîns ban cu ban, organizînd serbări, reușind, și cu concursul sătenilor și al Escadronului 18 cavalerie comandat de căpitanul Gheorghe Rizescu, să înalțe monumentul amintit. Monumentul avea un postament sub forma unui trunchi de piramidă pe care se înălța o cruce. Înscrisul de pe o față a piramidei era : „Gheorghe Șincai, 1754—1816. Precursorul redeșteptării naționale, recunoștință. Ridicată Esc. 18 cav. cpt. Gheorghe Rizescu, ofițerii, subofițerii și ostașii, 1939". În toamna neagră a anului 1940, un grup de ostași horthyști au ancorat crucea, au dat-o jos și au distrus-o. Locul a fost nivelat, devenind teren de instrucție, pentru „levenți" sub denumirea de „Horthy Tér".

Și un alt fapt : în cimitirul din orașul Zalău, a fost ridicat monumentul eroilor, avînd în jur numeroasele morminte ale românilor căzuți pe acele locuri în primul război mondial. Monumentul construit din piatră de granit, cu un postament în trepte înalt de 4 metri a fost dezvelit la 28 mai 1925. Pe o placă de marmură erau săpate versurile lui M. Rădulescu : „Și astăzi cu simțire pe veci însîngerată / Spre voi, spre cei mai falnici, mai bravi și mai iubiți / Ne înălțăm mîndria și lacrima curată / Spre voi, cei ce-ați căzut și totuși, știm bine că trăiți". Vin agenții civilizației Ungariei revizioniste în 1940 și fără pic de ezitare distrug placa și montează alta pe care scrie : **Emlékezzünk azokra kik életüket adták hazájukért** (1914—1916, 1919, 1940), edică „Să ne amintim de aceia care și-au dat viața pentru patrie 1914—1916, 1919, 1940". Așa s-a metamorfozat un monument ridicat de români în amintirea eroilor români, într-un monument care glorifică pe dușmanii acestora. Aceasta e opera „misionarilor civilizației europene în răsărit". Opera unor cinice substituiri.

CORNEL GRAD : Deși ocupația a durat patru ani, ea s-a evidențiat printr-o politică acerbă de distrugere îndreptată, în primul rînd, împotriva simbolurilor românești. Ocupația n-a urmărit numai distrugerea fizică, ci pulverizarea tuturor semnelor, mărturiilor culturale și istorice românești. Nu mai vorbim de bisericile distruse pentru că despre ele s-au tipărit două cărți, dar cu dărîmarea acestor simboluri spirituale s-a început „opera culturală" a ocupației ungare. Horthyștii au provocat mari daune poporului român și culturii sale.

Monumentul lui Coșbuc de la Bellu ridicat în 1944 din inițiativa refugiaților ardeleni

OVIDIU IULIU MOLDOVAN : Am ridicat problema monumentului de la Sărmaș.

Mai există și alte feluri de a pomeni acele momente cumplite pentru poporul român. Sînt om al scenei și ecranului. Aș considera un eveniment pentru mine interpretarea unui rol despre acele cumplite zile. Este de datoria noastră să facem aceste filme antifasciste. După cum aștept de multă vreme un film Avram Iancu, unul despre Memorandiști, prea mult întîrziate. Sînt convins că și publicul gîndește ca mine. Iată altfel de monumente care și ele se cer create. Noi de aceea existăm, de aceea sîntem ai acestei culturi și istorii.

„Anul nefast 1940 a urnit furiile destinului asupra neamului românesc. Istoria obiectivă va arăta cîndva pricinile ascunse sau adînci care au făcut ca România să se afle singură și izolată, fără nici un ajutor în mijlocul unui cerc de dușmani de moarte, tocmai în zilele cele mai cruciale pentru viitorul Europei. E înspăimîntător de inexplicabil cum s-a putut să nu avem nici un prieten adevărat, adică prieten pe viață și pe moarte, cînd s-a pus în cumpănă viața și moartea popoarelor".

Liviu Rebreanu, 1941

DEFINIREA RESPONSABILITĂȚII

RAOUL ȘORBAN : Citind cartea **Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României** m-am văzut confruntat cu cîteva probleme. Una dintre ele este în legătură cu însuși titlul cărții.

După cum se știe, amiralul austro-ungar Horthy a fost ales guvernator al Ungariei la 1 martie 1920. Apoi, în același an, la 19 august, el a fost investit cu prerogative quasi regale (legea XVIII), Ungaria rămînînd un regat, avînd în fruntea țării, deocamdată, un regent, în persoana lui Horthy. Peste doi ani, la 18 septembrie 1922, Ungaria este primită, ca membră, în Societatea Națiunilor. Domnia lui Horthy avea să se încheie în împrejurări bine cunoscute, abia prin octombrie 1944. Între limitele anilor 1920—1944, Ungaria dispune de un parlament (cameră și senat), de partide politice — de la cel social-democrat pînă la partide de dreapta, mai tîrziu și partide de tip național-socialist. În istoria Ungariei, epoca aceasta este privită, în general, ca o epocă dominată de idei și practici reacționare.

Prigoana dezlănțuită împotriva populației românești, evreiești, rutene, sîrbe, croate ca și masacrarea a cîtorva sute de mii de oameni de naționalitate nemaghiară au fost săvîrșite din ordinul și cu știrea unui guvern controlat de un parlament, de organele unui stat, care a acționat prin instituțiile sale represive (armata, poliția, jandarmeria) și administrative (prefecturi, preturi, notariate), și nu de către niște

RAOUL ȘORBAN

Ruinele bisericii românești din com. Căpeni, jud. Trei Scaune, una din primele biserici românești dărîmate de ocupanții horthyști (octombrie, 1940)

teroriști dezorganizați, Horthy Miklos e desigur un mare vinovat, dar nu singurul.

De altfel, istoriografia marxistă din Republica Populară Ungară consemnează „spiritul șovin" al comandanților armatei regale ungare, armată care a comis, **„la intrarea ei în Transilvania (...) numeroase atrocități împotriva naționalității" (române) (cf. Magyarország Története 1918—1945 — Istoria Ungariei 1918—1945,** Ed. Academiei, Budapesta 1976, p. 1 020), împotriva cetățenilor evrei și sîrbi din Novisad : **„Razia de la Novisad în 1942, la sfîrșitul lunii ianuarie, a degenerat într-un masacru de amploare"** (op. cit. p. 1 072). Au fost atunci măcelăriți de către unități speciale ale armatei peste 15 000 de oameni ! Istoriografia marxistă maghiară cunoscută mie, nu justifică și nu apără integrările de tip „imperialist" ale Ungariei revizioniste.

M. UNGHEANU : Variatele forme de fascism apărute în Europa după primul război mondial nu au fost tratate cu atenția cuvenită. Între fascismul italian, cel german și cel ungar există vizibile diferențe. Adrian Riza a vorbit de un „protofascism", adică de o manifestare fascistă premergătoare, în orice caz cu puternice rădăcini proprii. Componenta antiromânească a fascismului ungar este de altfel una din notele lui definitorii, ca și revizionismul. Există un fascism de aspect bine definit, născut pe ruinele imperiului habsburgic, ai cărui reprezentanți de prim ordin sînt fasciștii horthyști, care au promovat în Europa o formă de fascism care combină segregația cu revizionismul, amîndouă drapate istoric sub scutul unei presupuse misiuni civilizatorii.

RAOUL ȘORBAN : Prigoana dezlănțuită de statul ungar împotriva românilor și — mai apoi — împotriva evreilor și a altor neamuri, redeșteptase și le întărise acestora tradiția eroică de odinioară ca și unitatea în sentimentul național din epoca Austro-Ungariei. Ura împotriva regimului ungar de sălbatecă opresiune s-a generalizat în rîndurile „naționalităților", împotriva acelei Ungarii care — datorită alianței cu Hitler și cu fascismul italian, — prin acaparărea unor teritorii locuite de alte neamuri, devenise din nou un stat de mare diversitate etnică, o țară în care fiecare „naționalitate" se simțea — și era amenințată în însăși condiția vitală națională. **„Dacă eu spun maghiar** — a declarat la Satu Mare primul ministru, contele Teleky — **eu înțeleg prin asta fiecare locuitor al Ungariei, fiindcă la noi națiunea niciodată nu înseamnă naționalitate"** (cf. ziarul „Ellenzék", Cluj, 28 martie 1941). Iar evreilor li s-a preconizat o soartă și mai tragică. Încă din anul 1942, „Partidul Ardealului", al cărui director, ideolog și secretar politic fusese deputatul Imre Mikó, a elaborat **„programul său pentru rezolvarea definitivă a problemei evreiești"** (cf. ziarului „Keleti Ujság", Cluj, 28 aprilie 1942).

ANII 1944–1946 SAU CAMELEONISMUL HORTHYST

RAOUL ŞORBAN : Cartea care are meritul de a ne prezenta fapte şi a înţelege epoca are şi lacune : nu se aminteşte nimic despre personalităţile vieţii culturale maghiare din Transilvania de nord care au fost exponente ale politicii de segregaţie. Kós Károly a ajuns în perioada 1940—1944 preşedintele Uniunii artiştilor plastici din Transilvania de Nord. A intervenit să nu ni se dea nici măcar o prăvălie pentru a organiza o expoziţie. Kós Károly este cel care a tipărit, la un an după intrarea trupelor ungare de ocupaţie în Transilvania, un articol (11 sept. 1941, ziarul „Ellezék", Cluj), din care citâm : **„...şi am văzut pe acei ultimi soldaţi români.... Împreună cu ei s-a cărăbănit din Cluj stăpînirea românească ; nimic altceva n-a rămas după ei, decît cîteva biserici româneşti noi şi pustii"** etc. (Cei 1 500 000 de români rămaşi sub ocupaţia ungară, pentru Kós erau egali cu zero !) Voi releva şi cîteva aspecte privitoare la „moştenirea" lui Mikó Imre. În ziarul „Ellenzék" din Cluj (22 dec. 1940) Mikó scria aşa : **„După 22 de ani de stăpînire străină, ani în care maghiarimea a fost jefuită de bunurile sale materiale şi spirituale, Ardealul adus de români la o stare colonială revine acum sub stăpînirea sfintei coroane ungare..."** etc. Acelaşi ziar relatează (15 noiembrie 1941) : **„În camera deputaţilor, deputatul Imre Mikó stăruie pentru anularea reformei agrare înfăptuită de români în 1918—1922".** Într-un articol al său despre „politica noastră faţă de naţionalităţi" („Ellenzenék, Cluj, 23 august 1941), Mikó îşi dezvoltă principiile cu privire la locul naţionalităţilor în Ungaria astfel : **„Sfîntul nostru rege Ştefan nu s-a gîndit ca străinilor colonizaţi să le creeze o unitate politică ori culturală distinctă... Politica Sfîntului rege Ştefan, edificatorul de ţară, faţă de naţionalităţi, nu viza supravieţuirea veneticilor, ca un corp străin în ţară. Dimpotrivă, el pornise de la ideea ca străinii să fie subjugaţi în interesul ungurimii. În acelaşi timp, el a creat condiţiile preliminare pentru ca veneticii să se poată asimila măcar în sentiment şi prin muncă — dacă nu şi prin limbă. Toţi cei ce ne considerăm adepţii principiului statal al Sfîntului rege Ştefan trebuie să ne întoarcem la acest izvor".** Agitator neobosit, chiar şi la **23 august 1944 (!)** Mikó agita în spirit revizionist (acelaşi ieri, ca şi astăzi) problema acaparării definitive a Transilvaniei întregi : **„În procesul ce se află în curs pentru stăpînirea Transilvaniei a fost deocamdată numai o sentinţă parţială. Dar noi ne apropiem acum, din ce în ce mai mult de acea ultimă judecată cînd totul se mai poate cîştiga, ori totul se poate pierde... Nu trebuie să se uite vreodată că servind cauza Transilvaniei, noi servim Cauza Universală şi Eternă a Ungariei"...** După numai 6 săptămîni, la începutul lunii octombrie 1944, cînd trupele române şi sovietice şi-au făcut intrarea în Clujul eliberat, în tribuna oficială se afla şi deputatul Imre Mikó, avînd pe piept o mare cocardă roşie şi pe braţ o bransardă tot roşie.

Îmi tot revine în minte
Oraşul pierdut.
Zadarnic aţi înfipt drapel străin
Pe turnuri puse-n matcă românească.
Zarea se-ntunecă,
Scapără ochii cerului.
Şi graiul adînc al pădurii
Vesteşte furtuna cea mare !

Mihai Beniuc, 1940

ILIE BĂDESCU

CORNEL GRAD : Ţinem să precizăm că aducînd în circuitul ştiinţific documentele referitoare la perioada ocupaţiei fasciste horthyste asupra teritoriului vremelnic cedat, nu înţelegem nicidecum că urmările dezastruoase ale dictatului de la Viena s-ar fi limitat la durata ocupaţiei efective (1 sept. 1940 — 25 oct. 1944). Dimpotrivă. Urmările diktatului de la Viena s-au extins sub alte forme, desigur, atenuat, pînă după Conferinţa de pace de la Pa-

ris. S-ar da dovadă de naivitate și ocolire a adevărului istoric, dacă s-ar crede și s-ar susține că, odată cu eliberarea teritoriului românesc vremelnic cedat, consecințele dezastruoase ale dictatului au fost lichidate pe loc.

Procesul acesta are o durată mai lungă decît chiar sîntem uneori dispuși să acceptăm. Iar durata lui vine și dintr-o dezvăluire întîrziată a faptelor. O asemenea neagră pagină din cronica relațiilor dintre două popoare vecine nu se putea șterge printr-un simplu act — nici de forță, nici de bunăvoință. Actul istoric de la 23 August 1944, se impune să subliniem aici, urmat de eliberarea teritoriului românesc al Transilvaniei de nord de sub ocupația horthystă, a deschis și a impus calea rezolvării în spiritul echității istorice, a dreptului internațional, a relațiilor dintre cele două popoare. În pofida opoziției disperate a rămășițelor reacțiunii maghiare, lucrurile au evoluat spre normalizare fără spiritul revanșei.

RAOUL ȘORBAN : Întîrzierea prezentării adevărurilor din Transilvania de Nord vremelnic cedată n-au rămas însă fără urmări. În absența unei prezentări oficiale și obiective a faptelor a început o recuperare istorică a acelei perioade dintr-un unghi care o ocolit esența evenimentelor și a fenomenului istoric petrecut. Astfel, treptat, în anumite memorii și lucrări, participanții la evenimentele profund regretabile ale anilor 1940—1944 au fost prezentați în altă lumină decît cea reală. Totodată „arhiva" memoriei celor care au trăit acele momente a dispărut odată cu dispariția lor din viață.

Nici unul dintre participanții români la evenimentele din Transilvania intrată sub ocupația horthystă nu și-au publicat memoriile. Mă gîndesc la memoriile lui Tudor Bugnariu, dr. Aurel Socol, dr. Liviu Lazăr, ca și la scrierile lui Emil Hațieganu, Theo Bondea, la memoriile lui Fancisc Păcurariu, Alexandru Anca, Mihai Pop, Valentin Rău, ca și la arhiva încă de nimeni studiată aflată la Arhivele Statului din București a lui Emil Hațieganu.

Spațiul de rezonanță în cuprinsul căruia mi-am luat permisiunea să fac aceste considerații a fost determinat de acele caracterizări ale stărilor din anii '40—'44 din Transilvania de Nord, ce se relevă atît din scrierile autobiografice menționate, cît și din alte cărți publicate în ultimii ani de unele din editurile noastre foarte deschise, cărți care, în evocarea ori rememorarea unor aspecte ale vieții sociale, politice, culturale și artistice din anii ocupației ungare în Transilvania de nord, manifestă nu o dată tendința de a introduce în conștiința actuală a țării, ca **fenomene pozitive din perspectiva zilelor noastre** o seamă de personalități politice și culturale maghiare și de a înfățișa cu o anume atenție, ori chiar ca exemple de urmat, instituții, asociații de cultură, artistice și literare, active în alți ani, deși acestea în mod evident și indubitat prin natura, orientarea și finalitatea activității lor au servit fie fascismului, fie ideologia șovinismului și revizionismului maghiar.

M. UNGHEANU : Problema semnelor schimbate în prezentarea unor momente de istorie națională se pune foarte acut și pe circuitele de mass-media. Cinematografia română a operat cu cîteva prefabricate propagandistice de împrumut care au alterat conținutul și mesajul politic al unor filme de audiență la marele public. Este vorba în primul rînd de filmul **Ultima frontieră** în care armata germană comite o crimă de război într-un sat românesc din Transilvania. Placa comemorativă care apare pe ecran la sfîrșitul filmului nu mai lasă nici un dubiu : este vorba de Moisei. Dar acolo victimele n-au fost ucise de armata germană, ci de jandarmeria horthystă, așa cum o știu țăranii din partea locului și cum o arată cartea **Moisei, 1982.** Milioane de spectatori, între care și un procent de străini, au fost trimiși pe o pistă istorică și politică falsă. Ce a făcut consultantul științific ? Cui servește să indicăm în locul adevăraților vinovați pe alții ? Alt film românesc în care practica semnelor schimbate funcționează este **Am fost șaisprezece,** unde ne este prezentată bătălia românilor pentru eliberarea Budapestei. Adversarul armatei române este în film armata hitleristă, deși în principal forțele de care s-au lovit aici ostașii români au fost ale armatei ungare, cele care ocupaseră mai înainte Transilvania de

nord. Rîlmul a falsificat adevărul istoric fiind o hrană propagandistică adresată mai ales celor tineri. Chestiunea enunțată de Raoul Șorban rămîne reală și are multiple variante. Pentru că odată cu înfățișarea adevărului istoric, „așa cum a fost", asupra ocupației ungaro-horthyste în Transilvania de Nord, trebuie să dispară și alcătuirile istoriografice hibride și false care au intoxicat pînă acum spiritele. Iar ca să dispară ele trebuie numite.

CORNEL GRAD : Greutățile nu s-au încheiat pentru români și România odată cu eliberarea întregului teritoriu național în 1944, în spatele frontului, după cum o arată documentele militare, desfășurîndu-se o asiduă activitate de reorientare politică a foștilor ocupanți. Astfel, un mare număr de foști membri ai grupărilor fasciste teroriste s-au infiltrat în rîndurile organizației MADOSZ și apoi în „Uniunea Populară Maghiară", de unde subminau cu destul succes eforturile autorităților românești de lichidare a dureroaselor urme ale diktatului, nedîndu-se în lături de la folosirea „tradiționalelor" metode ale naționalismului iredentist : „falsificarea și denaturarea adevărului sub toate formele, corupția, demagogia și chiar violența". Instalarea administrației militare sovietice în Transilvania de Nord (11 nov. 1944), cauzată în bună parte de tulburările provocate de reacțiunea maghiară în spatele frontului, a realimentat speranțele într-o revenire la stările de dinainte de 23 oct. 1944. Foștii stăpîni se plimbau liberi, insinuînd în fața comandamentelor aliate că românii sînt intoleranți și răzbunători și că singura cale de sistare a retrosiunii din partea românilor, ar fi păstrarea vechii stări de după Diktat. Și pentru a arăta că timpurile rămîn neschimbate, vechea administrație maghiară, reinstalată în localitățile vremelnic ocupate de trupele horthysto-fasciste, continua persecuțiile contra românilor cu și mai mult zel : românii au fost arestați și întemnițați în închisoarea de la Sf. Gheorghe, autoritățile române în curs de evacuare au fost ultragiate și atacate cu armele ; tricolorul românesc a fost pîngărit ; limba română a fost interzisă în instituțiile publice din județele secuiești, iar școlile românești au fost închise ; fruntașii politici locali ai românilor au fost acuzați, cu reacredință, ca avînd idei fasciste și șovine, și au fost arestați. Lista acestor samavolniciii e lungă.

MIHAI UNGHEANU

„Dreptatea românească e atît de evidentă, că noi n-am socotit necesar s-o demonstrăm, sau n-am vrut, s-au n-am știut. Numai cine n-are dreptate trebuie să se zbuciume, să mintă și să înșele pentru a crea aparențe împotriva evidenței. Toată propaganda revizionistă ungară ni s-a părut o echilibristică și un artificiu de vorbe goale care nu pot înșela pe oamenii serioși, care sînt menite să aibă soarta băsicilor de săpun la orice examinare atentă".

Liviu Rebreanu, 1941

M. UNGHEANU : Chiar în incompletele memorii ale lui Pavel Bojan, intitulate **În acțiune** (apărute în 1982 la Editura Albatros), memorii unde prea multe nume se dau cu inițiale și prea multe lucruri sînt mai mult insinuate decît afirmate, se pot găsi aspectele care ilustrează tendința cameleonică a horthysmului de a se deghiza în noile haine ale epocii, hainele democrației și comunismului, pentru a menține o stare de lucruri condamnată de istorie. Întors la Cluj, la sediul partidului comunist după eliberare, găsește aici o †ăbliță în limba maghiară : **Eszakerdélyi Kommunista Párt** și foști tovarăși de activitate ilegală, reci, distanți care vor să-l elimine din munca de partid. Trași la răspundere pentru compoziția exclusivistă a Comitetului regional de partid de la Cluj, cei întrebați au răspuns „că nu sînt români care să îndeplinească condițiile politice pentru a fi membri în Comitetul regional". Timpul a arătat că tocmai cei ce dădeau aceste răspunsuri nu îndeplineau condițiile politice cerute. Semnificativă este împărțirea bocancilor veniți prin Frontul Plugarilor pentru ajutorarea românilor loviți de ocupația horthystă. „Nu peste mult timp m-a chemat Balázs Egon la el și mi-a pus în vedere că bocancii trebuie împărțiți cu Madoszul, organizație democratică a populației maghiare din România. Am ridicat obiecțiuni : că bocancii ne-au fost repartizați doar nouă și că Madoszul este o organizație independentă, nu este tutelată de Frontul Plugarilor. Am mai arătat că nevoile țăranilor romani sînt incomparabil mai mari decît cele ale țăranilor maghiari, deoarece timp de patru ani românii n-au avut posibilitatea să-și cumpere încălțăminte decît dacă se maghiarizau, așa că mulți dintre activiștii noștri umblă cu bocanci cu talpă de lemn sau în cel mai bun caz cu opinci din anvelope de cauciuc. Cunoșteam și cazuri unde, într-o familie cu patru bărbați, tatăl și trei băieți purtau în timp de iarnă, cu schimbul, o singură pereche de bocanci, și aceea cu talpă de lemn. Tovarășii au fost de acord cu argumentele mele, dar au susținut mai departe să le dau totuși o anumită cantitate din bocancii primiți, pentru a contribui la apropierea dintre români și maghiari. În cele din urmă am acceptat dar cu condiția ca noi să distribuim încălțămintea și pentru membrii Madoszului pe bază de tabel nominal. (...) Pentru a vedea cum se desfășoară acțiunea, am trecut și eu pe la magazie, în timp ce oamenii își alegeau încălțările care li se potriveau. Beneficiarii din partea organizației noastre aveau în picioare bocanci vechi. În cele mai multe cazuri cu talpă de lemn și

rupți, sau opinci ca vai de ele, iar beneficiarii **Madoszului** aveau cizme frumoase din piele de box, făcute la comandă. Cînd le trăgeau din picioare pentru a încerca bocancii, frontiștii noștri se uitau la ele, apoi la bocancii sau opincile lor și clătinau cu regret din cap. Oamenii erau însă înțelegători și nu spuneau nimic..." Am adus mărturia unui activist de partid, care a trăit „în direct" dura experiență a acelor ani de după '44, cînd principiile democrației și ale stîngii erau folosite cameleonic pentru a menține ceea ce nu era de menținut : o supremație politică discriminatorie.

CORNEL GRAD : După instaurarea guvernului Petru Groza și restabilirea administrației românești în Transilvania, fost sub ocupație ungară (martie 1945), s-a inaugurat o etapă fundamental nouă în relațiile dintre poporul român și minoritățile naționale, concretizată într-o serie de acte normative care aveau menirea să asigure înlăturarea oricăror piedici din calea bunei conviețuiri și respectului reciproc pentru toți cei ce locuiesc teritoriul patriei noastre. Ar fi fost de așteptat, ca la mîna întinsă de guvernul de largă concentrare democratică condus de dr. Petru Groza — în care P.C.R. constituia motorul transformărilor democratice ireversibile în viața României post-

NEAGU COSMA

belice — să se răspundă fără rezerve de către toți cei care pînă atunci se legănaseră în iluziile întoarcerii unui timp revolut. Mulți au înțeles imperativul epocii și au aderat necondiționat la eforturile de înnoire democratică a țării. Alții s-au opus în continuare pînă după Conferința de pace de la Paris, uzînd de metoda reclamațiilor și insinuărilor mincinoase pe lîngă Comandamentul sovietic și reprezentanții Aliaților. Eforturile demne de o cauză mai bună au fost zadarnice. Adevărul nu poate fi ținut sub obroc. Cine n-a înțeles aceasta, în momentele de răscruce ale istoriei, a pierdut fără drept de apel. Am ținut să atrag atenția că problema terorii horthyste în Transilvania de nord nu ține doar de perioada 1940—1944 și că se ramifică sub înfățișări diverse pe care istoriografia română le mai are de studiat.

RAOUL ȘORBAN. După război am avut surpriza să asist la încercarea de a reintroduce în conștiința socială și culturală a României valuta compromisă a horthysmului. După ce a decedat Mikó Imre, revista „Utunk" din Cluj a făcut prima tentativă de a-l impune posterității pe acest dușman al democrației și bunei conviețuiri în Transilvania. Articolul tipărit se numea „Moștenirea lui Mikó". În 1982, editura **Kriterion** a tipărit un volum **Variații pe temă dată** de Mikó Imre. Dar între 1940—1944, nu-l pot vedea pe Miko Imre decît ceea ce a fost : ideologul principal al „Partidului Ardelean", partid aliat cu guvernele Ungariei horthyste a acelor ani. Pe cei care cred în „valabilitatea moștenirii pe care ne-a lăsat-o" acest dușman al democrației și fraternității popoarelor, dacă nu sînt niște bieți naivi, sînt obligat să-i consider de acord cu actele lui comise împotriva românilor, evreilor și a țăranilor maghiari în anii celei mai virulente activități ai lui Mikó (1940—1944) ; comise mai ales împotriva unei condiții pe care o consider sfîntă : condiția conviețuirii frățești în Transilvania a celor cărora istoria le-a hărăzit-o de secole.

Mikó Imre a fost antiromân și i-a disprețuit pe români ; a fost antisemit și i-a urît pe evrei; a fost adeptul înfocat al lui Hitler și Mussolini și a respins democrația ; a susținut și votat în parlamentul de la Budapesta legile antievreiești, a colaborat, activ și pasiv, la deportarea evreilor din Transilvania, la deportarea, pentru

muncă forțată, a zeci de mii de tineri români, din județele Solnoc-Dobîca, Bistrița-Năsăud, Satu-Mare, Maramureș în Germania; a susținut și a votat legea pentru deposedarea de pămînt a țăranilor transilvăneni, români și maghiari, împroprietăriți prin reforma agrară din România în anul 1922 etc.

Dar faptul că Imre Mikó în nici una din scrierile lui ulterioare n-a revenit asupra opiniilor sale, cărora le-a dat expresie și publicitate între anii 1940—1944, anii săi de maximă desfășurare, nu poate fi apreciat altfel decît că și convingerile sale din acei ani rămîn cuprinse în „moștenirea pe care ne-a lăsat-o" și care ne-a fost propusă ca o moștenire de valoare.

Fără să vreau în acest moment îmi amintesc de o convorbire (pe care am și consemnat-o într-o carte) cu sculptorul Gheza Vida. Ne aminteam de mișcarea noastră de stînga, a cărei bază s-a concretizat în atitudinea de luptă și protest împotriva degradării politice, sociale și intelectuale provocată de ocupația ungaro-fascistă.

„Dacă astăzi — îmi spunea Vida — se respiră aerul unei lumi mai umane, mai calme, această lume s-a instaurat prin sacrificii. Au rămas amintirile și experiențele. Monstrul mai există: și-a renovat metodele, în vorbe, în imagini. Citeodată acționează înarmat și asasinează...".

ADRIAN RIZA: M-aș opri pe linia exemplelor aduse de Raoul Șorban la un caz, la unul singur. Este vorba de istoricul Makkai László. Plecat în Ungaria, devine însă specialist în probleme românești și ocupă în această calitate un post în „subsecretariatul de stat pentru minorități" fiind legat de cercurile ultrașovine din jurul contelui Teleki Pál. El, împreună cu Gáldy, este autorul operei de propagandă fascistă antiromânească (și în ultimul ei capitol, tot atît de grosolan antisovietică), intitulată „Istoria românilor", apărută în anii ocupației horthyste. Memoria antifascistă a academicianului Iorgu Iordan a lucrat atunci mai bine decît memoria altora :

„La Ministerul Educației Naționale s-au discutat, povestește Iorgu Iordan, în cîteva ședințe, probleme legate de reorganizarea Universității din Cluj, după întoarcerea ei din refugiu. Am fost invitat și eu să fiu prezent la discuții... Catedra (de „Istoria Transilvaniei", n.n.) urma să fie ocupată de un maghiar. Profesorul propus era un istoric destul de cunoscut ca atare, cu numele Makkai... Văzînd că...

ADRIAN

Colo-n lungul văii către Dej
Lunecă o sanie-n vîrtej,
Da nu-i sanie ci arătare,
Voi mai face drumul ăsta oare ?

Au rămas acolo toți ai mei,
Pod de-argint întinde-aș pîn-la ei.
Emil Giurgiuca, 1943

ceilalți, erau de acord cu numirea celui propus, i-am întrebat dacă au aflat de existența unei „Istorii a românilor" apărută foarte de curînd și în limba germană, lucrare colectivă, avînd coordonatori pe L. Gáldy și pe Makkai. Nu știau nimic. Mi-am exprimat mirarea... Această carte voluminoasă este tot ce s-a putut scrie mai injust, aș spune chiar mai injurios, la adresa poporului român. Voi da numai două exemple, ambele privitoare la epoca cea mai modernă a istoriei noastre. Mișcarea legionară este prezentată... în culorile cele mai frumoase, aproape poetice... Nici scribii sau simpatizanții cei mai entuziaști de la noi ai legionarilor n-au vorbit despre mișcarea acestora mai frumos decît se vorbește în paginile respective ale cărții".

În 1946, a reeditat, la Paris, o variantă „progresistă" de pe „poziții sociale" a „istoriei românilor", o „istorie a Transilvaniei" (pe care o avea, desigur, pregătită gata). Pentru atitudinea lui compromițătoare Makkai a fost îndepărtat un timp din viața politică a Ungariei. Dar, după ce a predat la Institutul teologic reformat din Debrețin, el s-a ocupat, din nou, de „istoria românilor" la Universitatea de stat din Budapesta.

DISOCIERI ȘI DELIMITĂRI NECESARE

RAOUL ȘORBAN : Nu aș vrea însă să vorbesc despre condițiile grele ale acelor vremuri, dintre care am evocat unele, fără să mă refer și la împrejurări, din care au decurs alte consecințe, datorită cărora experiențele noastre au cunoscut și aspectele umane ale înțelegerii și sprijinului unor personalități din lumea intelectuală a Ungariei.

În toamna anului 1942 i-am scris pictorului Aurel Bernáth din Budapesta (pe care nu l-am cunoscut personal), despre realitățile trăite de artiștii români (eu devenind „spontan" un fel de organizator al activităților literar-artistice românești). Speranțele ne erau îndreptate spre un confrate care în acei ani beneficia de cea mai mare autoritate în Ungaria. Un hiatus în veniga amintirilor mă împiedică să lămuresc cînd și cum ne-am văzut apoi la el acasă, în Budapesta, cînd și în ce împrejurări s-a legat apoi o constantă prietenie între noi, cimentată de aceeași atitudine față de hitlerism, ca și față de forțele reacționare din Ungaria. Firul prieteniei s-a înnodat repede, o prietenie cu oarecare riscuri pentru Bernáth și Alice Pátos, soția sa, care deveniseră nu numai susținătorii noștri, ai artiștilor plastici români din Transilvania de Nord, dar și simpatizanții românilor în general. Bernáth a intervenit în favoarea noastră, ca să ne organizăm o expoziție în sălile Salonului budapestan. Informați însă că oficia-

gizorului. Supervizînd, pînă acum, fidelitatea muzicală a peste 15 filme, el și-a dezvoltat o abilitate unică în armonizarea mișcării buzelor în sincron cu play-back-ul. „Perfetto", declară, la un moment dat, Zeffirelli. „Da, Rolf ?" Austriacul îl întrerupe liniștit : „Este asincron...". Zeffirelli reia secvența fără comentarii. Noaptea, tîrziu, după un pahar, Rolf este tentat să reflecteze. **„Presimt ceva senzațional : se va schimba ceva în întreaga natură a operei în film".**

Al doilea arbitru, filmîndu-i lui Domingo fiecare mișcare cu o cameră video, este soția tenorului, Marta. Fostă cîntăreață de operă, ea îl însoțește pretutindeni, sfătuindu-l și criticîndu-l mai sever decît oricine altcineva. **„Și, pel ciel, Placido",** șuieră către soțul ei, cerîndu-i să accentueze prima silabă a ariei răzbunării. Domingo acceptă cu supunere. Zeffirelli nu are nimic de obiectat.

Alte evenimente externe se interpun mersului firesc al filmărilor. Trei israeliți au fost omoriți în Cipru și raidul lor aerian se întoarce împotriva cartierului general al palestinienilor din Tunis. **„Este evident că nu vom mai putea filma pentru Israel, în Tunis",** spune cineva din echipă.

Zeffirelli refuză să găsească o altă localitate și se claustrează, făcîndu-și planuri, pînă tîrziu, către miezul nopții. Unii spuneau despre el că are o spontaneitate reținută, alții îl acuzau de machiavelism. El e, însă, cît se poate de fericit doar cînd lucrează singur cu Domingo sau cu Diaz. Posibilitățile limitate de interpretare ale Katiei sau dificultatea rostirii ei îl irită. **„Voi subtitra versiunea italiană",** spune el repulsiv, vrînd să schimbe sensul discuției.

În scenele de masă el este predispus acceselor de furie, **„izbucnind în răcnete, pînă își distruge victimele, iar pe alții îi lasă să tremure de frică",** spune unul dintre cei vizați. Doar cu starurile rămîne cumpătat.

Spectacole pentru sinistrați

Domingo își consumă nopțile la telefon, pledîndu-și cauza de a cînta gratuit. El s-a retras din **Othello** de la Covent Garden, sperînd să intre, în centrul atenției, în stagiunea actuală, anulînd și angajînd alte concerte în Mexic. Primul spectacol a fost sărbătorit la Bari, într-o duminică în care nu filmau. Beneficiul s-a ridicat la cifra de 70 000 de lire sterline, dar ceva a ratat momentul. Două soprane l-au anunțat, în ultima clipă, pe Domingo, că se retrag. Propria lui voce, afectată de nenorocirea și de șocul din Mexic, i s-a voalat în timpul celor două arii importante și a fost obligat să-și ceară scuze în public, pentru motivul că nu este în formă perfectă. Greutatea concertului a rămas pe umerii Katiei și ai lui Diaz. Katia cea blondă a dat lovitura cu o bombă de ultimă oră. Două zile înainte, făcu publică vestea logodnei cu Pippo Baudo, o personalitate de vîrstă medie, echivalentul lui Johnny Carson sau Terry Wogan. Ricciarelli, pînă la 39 de ani nu a fost căsătorită, deși, în presă, i s-au atribuit tot felul de iubiri. „Micuța Katia, în sfîrșit, fericită", apăru pe manșeta tuturor publicațiilor, ultima răutate a ziariștilor.

Baudo s-a asociat cu Zeffirelli, în calitate de co-prezentator al concertului lui Domingo. Mexicul este uitat, Domingo, eclipsat. El găsește repede consolare într-un spectacol la o școală din Barletta, care a urcat rețeta, într-o singură zi, prezentînd un cec de 300 000 de lire (120 lire sterline) pe care elevii i-au colectat între ei.

Scaunul de piele al regizorului

În fiecare zi, la orele 12 și seara, între 8 și 9, Zeffirelli conduce o procesiune grea și plicticoasă, în afara cetății, trecînd peste podul mobil, către confortul relativ al celui mai bun hotel din Barletta. Zeffirelli prezidează o masă de staruri, de soții și de invitați preferați. La vremea lichiorului, regizorul este într-o formă nebună. El rămîne pe scaun pînă la trei dimineața, jucînd cărți sau vorbind de fotbal : el urăște pe Juventus și a fost dat în judecată de ei pentru calomnie. Dis-de-dimineață, la ora șase, Zeffirelli se trezește blajin ca un copil, fără urmă de furie.

„Anglia m-a ridicat", anunță el cu vehemență, într-o noapte. El ar dori să se întoarcă la Covent Garden și la National Theatre, dar recunoaște că nu-i mai sînt acceptate propunerile. **„Nu sînt destul de plecat, nu am aripile destul de frînte, pentru Peter Hall".**

În dimineața următoare, scaunul de piele regizoral a dispărut de la închisoarea-cetate. Era primul indiciu care sugera că filmările luaseră sfîrșit la Barletta. Scaunul fusese îmbarcat direct pentru Creta. Trei zile mai tîrziu, gălăgioasa „familie" a lui Zeffirelli a luat avionul pentru Grecia. Timp de o lună au filmat noapte de noapte și au dormit ziua. Antrenîndu-se cu toții să realizeze, într-o noapte de decembrie, secvența furtunii, mulți din echipă s-au îmbolnăvit grav ; zece dintre ei au murit de pneumonie virală. Cu toate acestea drame, filmările au continuat.

Puțin timp după aceste întîmplări, la o petrecere importantă, la Roma, puțin înainte de sărbători se produce incredibilul : vine rîndul lui Zeffirelli să cadă. Este dus de urgență la spital și tratat de pneumonie. O noapte întreagă i-a trebuit pînă și-a revenit.

Starurile, concediate, s-au împrăștiat în toate direcțiile, schimburile de amabilități continuînd, prin telexuri și telefoane, de la distanță.

Ultimele zile ale lui **OTHELLO** s-au filmat, centimetru cu centimetru, în emoții. Zburînd pentru o zi la Madrid, Domingo a suferit o dublă operație de hernie. Diaz a trebuit să vină de la San Juan, Ricciarelli, probabil, din luna sa de miere.

Trecînd prin atîtea „evenimente", Zeffirelli și trupa lui au trebuit să termine filmul, pentru a se ține de cuvînt și **Othello** a fost prezentat anul acesta, în mai, la Cannes.

Nicoleta Gherghel

DE LA FRUMOSUL AMOREZ LA HAMLET

Richard Chamberlain a reuşit să devină — datorită filmelor de televiziune — milionarul semi-excentric, adorat de tot mai pasionatele femei ale lumii, de care nu ştie cum să se mai ascundă...

Richard CHAMBERLAIN

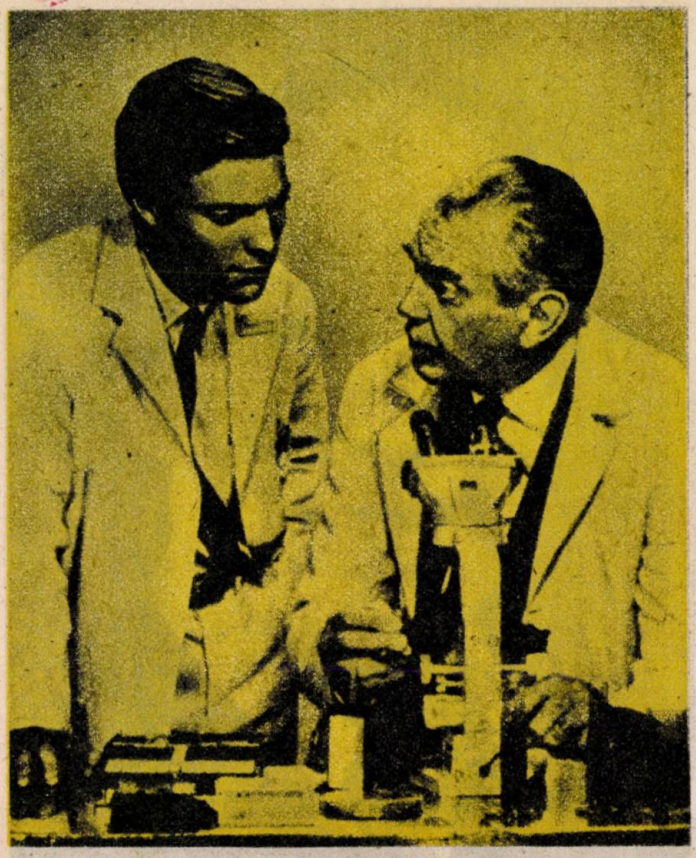
REFUZĂ SUCCESUL

Atît de frumos încît poate fi oricînd un pericol!

Prin anii '60 era cel mai bun medic. Nu a greşit niciodată un diagnostic. Nu a fost niciodată morocănos cînd era trezit, cu noaptea în cap, pentru a consulta vreun bolnav închipuit. Nimeni nu l-a văzut, vreodată neglijent, cu halatul şifonat, în nici o împrejurare. Şi dacă, totuşi, vreo umbră de îndoială se abătea asupra chipului senin, liniştit, ...atunci era acolo dr. Gillespie, directorul spitalului, pentru a limpezi toate lucrurile... **Dr. Kildare,** căci despre el este vorba, era atît de iubit, atît de frumos, încît telespectatorii lumii întregi aşteptau, cu emoţie, lăsînd totul la o parte, aventurile lui. Şi dacă e greu de aflat citor caractere le poate da viaţă, însufleţnidu-le, atunci nimeni nu se mai îndoieşte de talentul care l-a condus prin profesiunea de... medic ...la renumele mondial.

Richard Chamberlain, junele-prim considerat în mediile feminine, atît de frumos, încît poate fi, oricînd, un pericol —, care a devenit la fel de bogat şi de celebru ca şi dr. Kildare, nu a visat niciodată să devină actor. Talentul său şi l-a manifestat prin tuşele penelurilor şi prin viscozitatea uleiurilor. Studiind arta, în general, şi pictura, în special, proaspăt întors în ţara sa din Coreea, unde l-a prins războiul, s-a decis să se dedice profesiunii lui Picasso, Dali, Goya, Michelangelo...

A deschis cîteva expoziţii în Los Angeles, bine primite

Richard Chamberlain este azi la fel de bogat ca și Dr. Kildare

de critică, dar, drumul deschis de pictură s-a răsucit, într-o bună zi, cînd un producător de televiziune i-a oferit rolul principal într-un serial de televiziune. Lipsurile l-au determinat să accepte și, în următorii doi ani, era deja o stea de necontestat.

Pentru un triumf autentic

Virtuos între virtuoși, Richard n-a prea crezut într-o astfel de stea. Dîndu-și seama, la timp, că poate rămîne un simplu robot sau un bun de consum care să alimenteze foamea nebună a industriei televiziunii, Chamberlain abandonează micul ecran, pentru a se dedica, în exclusivitate, teatrului și cinematografului. Pentru prima lui incursiune în teatru, el „aterizează" direct pe Broadway, alături de Mary Tyler Moore. Prima ieșire pe scenă : un dezastru. Au avut loc doar patru reprezentații și spectacolul a căzut cu scandal, din cauza înverșunării și indignării tuturor criticilor.

Dar Richard nu s-a speriat și a decis să-și încerce norocul în altă parte. A plecat direct în Anglia. Ajungînd în cercurile unui regizor „de neatins" — Richard Lester — acesta îi face propunerea de a deveni soțul nevropat al lui Julie Christie în **Petulia.** Chamberlain acceptă și, de astă dată, realizarea sa este o adevărată revelație. Ridicat în slăvi, acum, de întreaga critic engleză, Richard prinde curaj să facă teatru și se gîndește, nici mai mult, nici mai puțin, decît la **Hamlet.**

Însoțit de o trupă, în întregime engleză, Richard pune în scenă **Hamlet,** într-o localitate aflată la 50 km de Londra. Succesul este atît de mare, încît televiziunea, atentă la publicul shakespearean, care l-a proclamat drept cel mai bun Hamlet al deceniului, i-a oferit un contract fabulos, numai ca să-l joace pe prințul Danemarcei, avîndu-i ca parteneri pe John Gielgud și pe Michael Redgrave.

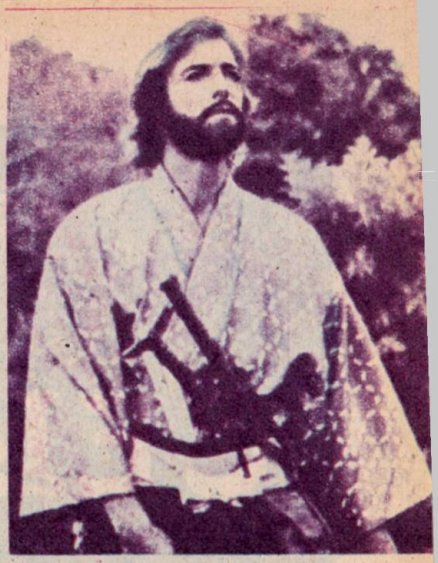
Foarte curînd, se prezintă la el Ken Russell, și consacrarea mondială, alături de Glenda Jackson, veni ca un vis frumos (cu **„Celălalt chip al iubirii).**

Aplaudat, divinizat în Europa, transformat într-un actor prestigios, fostul **dr. Kildare** face cale întoarsă în S.U.A. Colegii l-au primit pe jumătate supărați, pe jumătate uimiți. Producătorii s-au plecat cu respect în fața fostului june-prim care a învins „ocara" anterioară a presei, în fața noului Richard, care s-a sustras succesului ușor, comercial, și au început să-i ofere contracte de vedetă la cel mai înalt nivel.

Despre el se putea spune la trecut : **a fost** curtezanul frumos, care a suferit din cauza asalturilor prea multor femei, al prea multor admiratoare ; a apucat cerul cu ambele mîini la o vîrstă cînd alții abia își încep o carieră ; a preferat să riște totul, pentru a-și reabilita prestigiul. În prezent se spune : Richard a învins și învinge, tot mai mult, cu fiecare clipă...

Așa a ajuns la **Păsările cîntă pînă mor,** un succes fabulos în toată lumea și la impecabilul **Șogun,** în urma realizării căruia a fost caracterizat, ca și John Blackthorne, drept **opusul** lui Toshiro Mifune în istoria Japoniei medievale.

bani, Chamberlain își împodobește pereții cu tot felul de măiestrii din toată lumea, aducînd, pe această cale, un mic prinos pictorului frustrat.

La cei 51 de ani ai săi, Richard face tot ce dorește, dispune de viața lui cum vrea, îi face plăcere să urmeze chiar capriciile modei (excentricitățile lui fiind totuși **cuminți**), toate acestea, însă, în schimbul unei munci asidue, bine făcute.

Ca și zbuciumatul cardinal din cartea lui Coleen McColough, ca și marinarul englez care ajunge în Japonia (din **Șogunul**), ca și **dr. Kildare**, Richard Chamberlain este un milionar semi-excentric care a reușit, paradoxal, pentru că a dorit să fugă și să scape de succesul mărunt al **amorezului** și pentru că a putut depăși în acest fel ștacheta coborîtă a fostului decorativism exterior. Femeile te urcă, femeile te coboară, a auzit el o vorbă din bătrîni... Și, fugind de ele, iată-l **bogat**, încălzit de dragostea lumii...

Olimpia Nicola

Un excentric cuminte

Astăzi, Richard se află în posesia a trei proprietăți, una în Los Angeles, o alta în Hawai și o a treia, în New York, este hrănit de un bucătar francez și de un altul chinez, care călătoresc împreună cu el, pretutindeni, preparîndu-i tot felul de specialități, după dorință și stare... Obișnuit să cumpere opere de artă, de cînd dispune de

Chamberlain in rolul unui șogun... ● rol care l-a făcut să devină chiar replica occidentală a lui Toshiro Mifune... numai pentru a nu mai fi recunoscut ● Și iată-l pe Richard Chamberlain in viața de toate zilele

E.M. CIORAN

CELE DOUĂ ADEVĂRURI

După cum povestește o legendă de inspirație gnostică, a avut loc, în cer, o bătălie între îngeri. În această luptă, adepții arhanghelului Mihail i-au învins pe susținătorii Dragonului. Îngerii indecișii, care s-au mulțumit doar să privească, au fost izgoniți pe pământ pentru a se gîndi și a lua o decizie în favoarea uneia din părți, opțiune foarte greu de luat, deoarece nu mai duceau cu ei nici o amintire despre luptă și nici despre propria lor atitudine ambiguă. Astfel, începutul istoriei ar avea drept cauză o îndoială, iar omul ar fi rezultatul unei ezitări originare, al incapacității sale de a formula o opțiune, înaintea surghiunului. Azvîrlit pe pămînt, pentru a învăța să opteze, va fi condamnat la faptă, la acțiune și nu va avea succes, decît în măsura în care a reușit să-l distrugă pe spectatorul din el. Cum numai cerul permite neutralitatea, pînă la un anumit punct, istoria, dimpotrivă, va apărea ca o pedeapsă pentru cei care, înainte de a se manifesta, n-au găsit nici o justificare pentru opțiunea luată. Se-înțelege de ce oamenii au atîta grabă pentru a se înscrie la o cauză, a se uni, a se aduna în jurul unui adevăr. În jurul cărui adevăr?

În perioada budismului tîrziu, în special la școala **Medyamika**, accentul se punea pe opoziția radicală dintre adevărul real, sau **paramartha**, care aparținea omului liber, și adevărul comun sau **samvriti**, adevărul „voalat" sau mai bine zis, „adevărul erorii", privilegiu sau blestem al omului ne-liber.

Adevărul real, care își asumă toate riscurile, inclusiv pe acela al negării oricărui adevăr și a însești ideii de adevăr, este o prerogativă a inactivului, care se situează, în mod deliberat, în afara faptelor și pentru care contează numai înțelegerea inconsistenței (bruscă sau metodică, aceasta nu mai are importanță), înțelegere, care nu este însoțită de nici un sentiment de frustrare, ba, dimpotrivă, căci deschiderea la non-realitate implică o misterioasă îmbogățire. Pentru el, istoria va fi un vis urît, la care se va supune, pentru că, oricum, nimeni nu vrea să fie în situația de-a avea coșmarurile pe care le-ar dori.

Pentru a înțelege esența procesului istoric, sau, mai bine zis, **lipsa** lui de esență, trebuie să se supună evidenței că toate adevărurile pe care le poartă cu sine sînt adevărurile erorii, și așa este, pentru că le atribuie o natură proprie, pe care n-o au, o consistență, pe care nu pot să o aibă. Teoria adevărului dublu permite înțelegerea locului pe care-l ocupă, în istoria irealităților, istoria, apoteoză aberantă, paradis al somnambulilor, obnubilație în marș. Dar, trebuie să spunem, nu există, în totalitate, o lipsă de esență, pentru că tot are o esență, esența amăgirii, cheie a tot ceea ce orbește, a tot ceea ce ajută a trăi în timp.

Sarvakarmaphalatyaga... Scrisesem acest cuvînt, cu mulți ani în urmă, pe o foaie albă de hîrtie, pe care o lipisem pe un perete din camera mea, în așa fel, că puteam s-o privesc toată ziua. Am ținut-o acolo, mai multe luni, pînă cînd, într-o zi am aruncat-o, deoarece mi-am dat seama că eram atras, din ce în ce mai mult, de magia sa și, mai puțin, de conținut. Totuși, ceea ce însemna : **renunțarea la fructul faptei** are o anumită importanță, pentru că cel care, cu adevărat, își dă seama de aceasta, nu mai are nimic de făcut, deoarece ar fi atins unica limită valabilă, aceea a adevărului real, care le anulează pe toate celelalte, goale, gol el însuși, pe de altă parte, dar gol, conștient de el însuși. Să ne imaginăm un act de conștiință, suplimentar, un pas în plus spre trezire, iar cel care-l va face va fi o fantasmă inclasificabilă. Cînd s-a atins acest adevăr limită, începe jocul unui rol trist în istorie, care se confundă cu totalitatea adevărurilor — eroare, adevăruri dinamice, al căror principiu, oricare-ar fi, este iluzia. Cei care s-au trezit, dezamăgiți, inevitabil debili, nu pot să fie motorul evenimentelor pentru că le-au văzut inutilitatea. Interferența celor două adevăruri este fertilă pentru trezire, dar nefastă pentru faptă. Marchează începutul unei fisuri, atît pentru individ, cît și pentru o civilizație, inclusiv pentru o rasă.

Înainte de trezire, se traversează ore de euforie, ca acelea pe care le-ar putea cunoaște un înger beat. Dar după abuzul de iluzie, urmează dezgustul. Trezirea este înstrăinarea de orice, este exfanatică prin excelență și nu mai poate suporta încărcătura de himere, seducătoare sau grotești. Se îndepărtează atît de mult, că nu mai înțelege cum de a putut să se lase cucerit de ele. Datorită lor a putut să strălucească și să se afirme.

Acum, cu greu, își mai poate imagina trecutul, dar și viitorul. Le-a delapidat substanța, așa cum fac popoarele, care, abandonate demonului schimbării, evoluționează destul de rapid, încît, epuizîndu-și idolii, termină prin a nu mai avea rezerve. Charron comenta că la Florența, în zece ani, s-au petrecut atîtea evenimente, cît în cinci sute de ani în regiunea Grisones și conchidea că o comunitate nu poate supraviețui, decît în măsura în care a reușit să **ajungă** la spirit.

Societățile arhaice au dăinuit atît de mult timp, pentru că nu cunoșteau dorința de înovare și de prosternare permanentă în fața altor simulacre, iar cînd acestea se schimbă, cu fiecare generație, nu trebuie să ne așteptăm la o longevitate istorică. Antica Grecie și moderna Europă sînt tipurile de civilizație atinse de moarte precoce, ca o consecință a unei aviditați de metamorfoză și al unui consum excesiv de zei și de înlocuitori ai acestora. China și Egiptul de demult s-au împotmolit atîtea milenii într-o magnifică scleroză. Sau societățile africane înainte de contactul cu occidentul. Acum se află și ele amenințate, pentru că au adoptat alt ritm. Pierzînd monopolul stagnării, se grăbesc tot mai mult și merg fără oprire, după modelul adoptat, spre distrugerea civilizațiilor lor, incapabile să mai dureze mai mult de zece, douăsprezece secole. În viitor, popoarele care ajung la o hegemonie se vor bucura și mai puțin timp de ea, deoarece istoriei, care se desfășoară lent, i s-a impus inexorabil o istorie gifiitoare. Cum să nu se mire faraonii și **colegii** lor chinezi ?

Tablouri de Bogdan Stihi

Instituțiile, societățile, civilizațiile diferă ca durată și semnificație, fiind supuse unei legi care dorește ca impulsul, greu de oprit, factor de avansare, să se relaxeze, și să se oprească, după un anumit timp, astfel declinul corespunde unei încetiniri a delirului, acel generator de forță. Față de perioadele de expansiune, de demență pentru realitate, cele de declin par chibzuite, și sînt, destul de mult, ceea ce le face să fie tot atît de funeste ca și primele.

Un popor care s-a realizat, care și-a delapidat talentele, și și-a exploatat, pînă la ultima limită, resursele geniului, își ispășește aceasta, nemaiputînd să dea nimic. Și-a îndeplinit misiunea, aspiră doar la stagnare, dar, ghinionul lui, nu se va putea bizui pe osteneala necesară efectului. Cînd romanii — sau ceea ce din ei mai rămăsese — au vrut să se odihnească, au năvălit barbarii peste ei. Se citește în manuale despre invazii, că germanii, care serveau în armata și administrația statului, au adoptat nume latine ; dar, odată cu invaziile, și-au reluat numele german. Obosiți, în retragere din toate sectoarele, foștii stăpîni nu mai erau nici temuți, nici respectați. „O fatală lîncezeală domnea peste tot" nota Salviano, cel mai acerb censor al delicvescenței antice în ultimul său studiu.

Într-o noapte, mă aflam în metroul parizian și priveam în jurul meu : toți veneam din altă parte... Între noi, totuși, două sau trei figuri de **aici**, siluete incomode, care parcă-și cereau scuze că se aflau acolo. La fel mi s-a întîmplat și la Londra. Astăzi, migrațiile nu mai au loc prin deplasări compacte, ci prin infiltrații succesive : unul se „însinuează" încet, încet, printre „indigenii", destul de istoviți și diferențiați pentru a se mai umili la ideea unui „teritoriu". După o mie de ani de supraveghere, se deschid porțile... Gîndindu-te la nesfîrșitele rivalități dintre francezi și englezi, dintre francezi și germani, s-ar putea spune că ei, toți, slăbindu-se reciproc, n-aveau

Grafică de Luminița Tudor

altă misiune decît să grăbească ora ruinii comune, pentru ca alte specimene ale umanității să vină să preia schimbul. La fel ca în antichitate, noul **Volkerwanderung** va suscita o confuzie etnică ale cărei faze nu se pot prevedea cu claritate. În fața unor indivizi, atît de diverși, ideea unei comunități cu o anumită omogenitate este de neconceput. Inclusiv posibilitatea unei mulțimi, atît de heteroclite, sugerează faptul că în spațiul pe care-l ocupă nu mai exista, între autohtoni, dorința de a salva nici măcar umbra unei identități. La Roma, în sec. al III-lea e.n., la un milion de locuitori, numai șaizeci de mii erau de origine latină. Din momentul în care un popor și-a îndeplinit misiunea istorică pe care-o avea, nu mai are nici un motiv pentru a-și păstra deosebirile, pentru a-și veghea unicitatea, pentru a-și salva trăsăturile, într-un haos de ființe.

. . . . . .

Cînd o națiune și-a pierdut orgoliul și nu se mai simte argument sau justificare pentru univers, se exclude ea însăși din viitor. **Și-a înțeles** soarta sau nenorocirea, după cum vrea fiecare să creadă. Și dacă în ambițios cauzează disperare, îl fascinează, în schimb, pe meditativul puțin depravat. Merită atenție numai națiunile periculos de avansate, mai ales, cînd întrețin relații turbulente cu Timpul și-i fac curte lui Clio din nevoia de a se autopedepsi, autoflagela. Pe de altă parte, această nevoie incită la aventură, mare sau mică. Fiecare dintre noi lucrează **împotriva** propriilor interese și nu sîntem conștienți de acest lucru, pe timpul cît acționăm, dar dacă exagerăm oricare epocă, vom vedea că fiecare se agită și se sacrifică, aproape întotdeauna, pentru un adversar virtual sau declarat : oamenii revoluției pentru Bonaparte, Bonaparte pentru Bourboni, Bourbonii pentru Casa de Orleans. Poate că istoria inspiră numai gluma și nu are nici un obiectiv. Dar nu, are mai multe, dar le realizează invers. Fenomenul este, în mod universal, verificabil. Se realizează contrariul obiectivului propus, se avansează în direcția contrară a frumoasei minciuni pe care cineva și-a propus-o ; de aici, interesul pentru biografii, genul literar cel mai puțin plicticos, în comparație cu toate celelalte, care sînt îndoielnice.

Voința n-a folosit niciodată, nimănui : cu cît este mai controversat un lucru, cu atît este mai important și solicită cele mai multe privațiuni. Acest adevăr este valabil atît pentru scriitor, cît și pentru un cuceritor, de fapt, pentru oricine. Orice scop invită la tot atîtea reflecții ca și acel al unui imperiu, sau al omului însuși, foarte orgolios că a ajuns la poziția verticală și foarte preocupat să n-o piardă și să revină la înfățișarea primitivă, dar terminînd pînă la urmă cursa tot așa cum a început-o : gîrbovit și păros. Peste fiecare ființă apasă amenințarea de-a reveni la punctul de plecare (parcă pentru a ilustra inutilitatea itinerarului, a oricărui itinerar), iar cei care se sustrag acesteia dă impresia că escamotează o obligație, că refuză să-și joace jocul, inventîndu-și un mod de a decădea, care, de altfel, este paradoxal.

Rolul perioadelor de decandență este acela de a despuia o civilizație, de-a o dezbrăca de prestigiul și aroganța care rezultă din realizările ei. Așa se poate judeca ceea ce valora și ceea ce valorează, ceea ce era iluzioriu în efortul și convulsiunile sale.

Pe măsură ce se desparte de ficțiunile care-i asigurau renumele, va da un pas considerabil spre cunoaștere... spre dezamăgire, spre trezirea generalizată, avans fatal care-o va proiecta în afara istoriei, pentru că nu mai este prezentă, nu mai strălucește în această istorie. Universalizarea trezirii, fruct al lucidității, ea însăși fruct al eroziunii reflexelor, este semnul emancipării, la nivel de spirit și de capitulare, la nivelul faptelor, în mod precis, ale istoriei, care se reduce la un stadiu de faliment : din momentul în care privirile se îndreaptă spre ea, ești în situația unui spectator consternat. Corelarea mecanică ce se stabilește între **istorie** și **sens** este tipul perfect al adevărului-eroare. Istoria comportă, dacă vreți, un sens, dar acest sens o chestionează, o neagă, în fiecare moment, și o restituie picantă, sinistră, lamentabilă și grandioasă, irezistibil demoralizatoare. Și cine-ar lua-o în serios dacă n-ar fi drumul însuși al degradării ? Chiar faptul de-a te ocupa de ea, spune destul de mult despre ceea ce reprezintă, despre conștiința pe care-o avem despre ea, după Erwin Reisner, simptom al sfîrșitului timpurilor. Într-adevăr, nu poți să fii obsedat de istorie, fără să cazi în obsesia pentru sfîrșitul ei. Teologul se gîndește la evenimente **cu privirea** îndreptată către judecata finală : temătorul (sau profetul) către un decor mai puțin fastuos, dar la fel de important. Și unul și celălalt dau ca sigur o calamitate, asemănătoare cu aceea pe care tradițiile indienilor Delaware o proiectau din trecut și în timpul căreia se rugau nu numai oamenii, din cauza terorii, dar și animalele.

Dar despre perioadele senine ce se putea spune ? Există, fără îndoială, mai ales cînd seninătatea este un coșmar strălucitor, un calvar **obținut.**

Raluca Grigorcea : „Peisaj"

Noi nu putem să admitem, precum alții, că tragicul este legea individului, și nu a istoriei. Spre deosebire de omul tragic, istoria este silită și mai marcată de modul în care se închide cercul curiozității pe care-o suscită. Istoria este pasionantă pentru că știm, din instinct, ce surprize o pîndesc și ce admirabilă ieșire oferă înțelegerii... Pentru un spirit avertizat, ea nu adaugă prea mult insolubilului, drumului îngust fără ieșire originală. La fel ca și tragedia, istoria nu rezolvă nimic, pentru că nu există nimic de rezolvat. Spionarea viitorului este, întotdeauna, o nebunie. Păcat că nu se poate respira, deoarece toate evenimentele par suspendate în aer. De fiecare dată cînd se lasă simțite, ceva mai mult, se observă un asalt pentru acces la determinism, de furie fatalistă. Prin arbitrar, se explică numai **suprafața** istoriei, aparențele pe care aceasta le îmbracă, vicisitudinile ei exterioare, nu profunzimile, cursul real pe care-l conservă, în ciuda oricărui fapt, de orice natură, inclusiv misterios. Unul se întreabă stupefiat de ce Hanibal n-a cucerit Roma. Dacă ar fi făcut-o, astăzi ne-am fi mîndrit, în van, că descindem din cartaginezi. A susține că hazardul, capriciul și, în sfîrșit, individul nu joacă nici un rol în istorie este o inepție. Totuși, de fiecare dată cînd se caracterizează viitorul, verdictul **Mahabharatei** vine inevitabil către spirit : „Nuditatea destinului nu poate să fie descifrată, nimic în această lume nu este rezultatul faptelor noastre"... Victime ale unei duble încîntări, striviți între cele două adevăruri, condamnați a nu putea să înțelegem **de ce** se dorește celălalt lucru, sîntem destul de clarvăzători pentru a nu fi niște decepționați, dincolo de iluzie și de absența iluziei, aproape de Rancé, care, prizonier al trecutului său, și-a consacrat existența de sihastru, pentru a polemiza cu cei pe care-i abandonase, cu acei autori de pamflete, care puneau la îndoială sinceritatea convertirii lor, arătînd prin aceasta că era mai ușor să reformeze capcana decît a se sustrage din veac. Tot așa și cu istoria, nimic nu este mai ușor decît îndepărtarea de ea, că, de fapt, se iese doar la suprafață și nu este posibil s-o uiți. Istoria este obstacolul revelării ultime, barieră care se ridică numai dacă s-a înțeles nulitatea oricărui eveniment, cu excepția aceluia care reprezintă însăși această percepere, grație căreia se atinge, pe moment, adevărul real, adică victoria asupra tuturor adevărurilor. Atunci se înțelege fraza lui Momsen : „Un istoric trebuie să fie ca un dumnezeu, trebuie să iubească totul și pe toți inclusiv pe diavol". Cu alte cuvinte, să nu ai preferințe, să te exerciți în absență, în obligația de a nu fi nimic mai mult. Este permis să-ți imaginezi omul eliberat ca pe un istoric lovit în mod subtil de atemporalitate.

Lumea antică trebuie să fi fost foarte afectată dacă a avut nevoie de un antidot atît de eficient pentru cel administrat de creștinism. Lumea modernă este la fel, dac-o judecăm după soluțiile celor care așteaptă miracole. Epicur, înțeleptul cel mai puțin fanatic, a fost și este marele păgubaș.

În românește de
D. Filipescu

Ceramică de Nicolae Gadonschi

Medici și literați (2)

Într-o notă anterioară am avut prilejul de a prezenta unele aspecte ale interferențelor dintre medicină și literatură, ca domenii ale umanisticii, ilustrate prin personalități ale literaturii care fie erau medici, fie aveau ca formație inițială medicina, fie erau scriitori cu surprinzător de întinse cunoștințele medicale, ceea ce s-a oglindit în opera lor, fie, în sfîrșit, subiectele din domeniul medicinei le-au fost o sursă predilectă de inspirație.

Continuăm așadar prezentarea, numărul mare al personalităților obligîndu-ne la aceasta.

● Studierea operei lui Shakespeare sub aspectul cunoștințelor sale medicale și utilizării în piesele sale a acestora a constituit o surpriză. Astfel s-a apreciat, ca urmare a studiilor amintite, că de la marele Will ne-a rămas cea mai bogată sursă de informație medicală din istoria literaturii medicale, despre aceasta afirmîndu-se : „Dintre toate citatele de ordin medical întîlnite în opera sa, nu e unul care să nu trezească admirație prin justețea sa, prin detaliul minuțios și mai ales prin incontestabila exactitate științifică... Iar această observație ascuțită, această intuiție genială este întovărășită de incontestabile cunoștințe tehnice asupra artei medicale a epocii sale". ● Deși a avut față de practica medicală a timpului și în special față de medici o atitudine critică, polemică, Molière ne-a oferit în piesele sale o istorie vie a medicinei din Franța secolului al XVII-lea ; satira antimedicală molierească, criticînd denaturările scolastice și dogmatice ale practicii medicale oficiale, susținea progresul medicinii, umanismul său hipocratic. ● Tot un dramaturg, H. Ibsen, poate și pentru faptul de a fi fost timp de 6 ani farmacist, și-a creat personajele principale din piesele sale Hedda Gabler, Nora, Rață sălbatică, Strigoii, utilizînd cunoștințe medicale, ceea ce a determinat pe unii exegeți ai operei sale să dea o interpretare psihiatrică comportării personajelor din amintitele piese. ● Capodopera lui Cervantes, Don Quijote, analizată prin prizma problemelor de ordin psihiatric pe care le pune și mai ales a cunoștințelor autorului în acest domeniu, a făcut să se vorbească de „Cervantes psihiatrul". ● În mod similar s-a vorbit de „Descartes, medic", de „Doamna de Sevigné, medic fără diplomă". Tot așa la noi, mulți cititori, după lectura cărții Ilenei Vulpescu, „Arta conversației" s-au întrebat dacă autoarea nu este cumva medic.

★

Dintre medicii scriitori sau scriitorii medici, fie că au profesat concomitent medicina, fie că au renunțat la aceasta pe măsură ce s-au afirmat în literatură, menționăm : ● Eruditul M. V. Lomonosov a ilustrat cu strălucire toate domeniile abordate ; era medic, savant multilateral — chimist, metalurgist, mineralog — și remarcabil poet, stîrnind admirația lui Pușkin și determinîndu-l pe criticul rus Bielinski să afirme : „Literatura noastră începe cu Lomonosov ; el i-a fost părinte și îndrumător, a fost Petru cel Mare al ei". ● În secolul 18, dincolo de Canalul Mînecii, au trăit și au creat irlandezul Oliver Goldsmith rămas în literatura universală mai ales prin romanul Preotul din Wakefield și scoțianul George Tobias Smollett care a ilustrat prin scrierile sale, alături de alții, iluminismul englez. ● Jean Paul Marat, cunoscut mai ales pentru activitatea sa politică, era medic și a avut o activitate publicistică susținută : poezii, pamflete, eseuri. ● Pierre Cabanes și el medic, și-a ilustrat polivalența ca poet, eseist, biograf, filosof, enciclopedist. ● Eugène Sue, chirurg și romancier, cunoscut mai ales prin „best-seller"-ul apărut în 1842 — „Misterele Parisului", dar și prin alte numeroase scrieri, a manifestat o prolificitate deosebită în ale scrisului, cu toate că au rezistat timpului numai o parte a scrierilor sale, în epocă bine primite. ● Dramaturgul german Georg Büchner, ale cărui piese de teatru se află în repertoriul permanent al teatrelor germane (Leonce și Lena, Moartea lui Danton, Woyzeck), mult jucat și la noi, a fost și el medic. ● Ca și austriecii Arthur Schnitzler și Karl Schönherr și germanul Friedrich Wolf, medici și dramaturgi. ● Lenau, născut cum se știe pe teritoriul țării noastre, și poetul revoluționar bulgar Hristo Botev, la fel, legat de țara noastră, între altele și prin studiile efectuate la noi, au făcut studii de medicină. ● Francezul André Breton a cărui operă a fost influențată de studiile sale medicale (viața psihică, visele, arta copiilor) a fost și el medic, ca și alți cunoscuți scriitori francezi : ● Luc Durtin, fost președinte al Asociației medicilor-scriitori din Franța, a practicat medicina 40 de ani, concomitent cu o activitate literară susținută ; romancierul contemporan apreciat, André Soubiran, marele critic de artă Elie Faure, medic anatomopatolog, Henri Mondor, profesor de chirurgie, membru al Academiei de Medicină al Academiei franceze, eseist, biograf al lui Mallarmé și al lui Paul Valéry, prieten al acestora ca și al lui André Gide. ● O mențiune specială se cuvine unui alt mare scriitor francez și el medic și membru al Academiei franceze, Georges Duhamel, pe care e bine să-l lăsăm să ni se confeseze în legătură cu cele două pasiuni ale sale, arta medicală și arta scrisului : „Este adevărat că am dat tot ce era mai bun din puterile mele pentru a scrie cele vreo 80 de cărți. Sînt considerat de contemporani și de concetățenii mei ca un scriitor. Dar medicina este formația mea din tinerețe... Ea mi-a deschis ochii asupra lumii. Medicinei îi datorez cel mai bun din ceea ce știu...". ● Americanul Frank-Gill Slaughter, chirurg, dar și romancier de succes, foarte mult citit, a publicat numeroase romane, iar germanul de origine italiană Hans Carossa, era și el medic, dar și poet și prozator. ● În sfîrșit, încheiem și această succintă enumerare, atît de departe de a fi completă, cu menționarea prozatorului german de factură expresionistă Alfred Döblin, a umanistului și multivalentului italian Carlo Levi, medic, pictor, poet, eseist și romancier ; a medicului-scriitor englez George Warwick Deeping, autorul, între altele, al romanului Sorell și fiul.

Dr. Constantin Bogdan

Grafica : Eugen Taraș Oituz

Pe drumul de INTOARCERE

De la nuntă, iată-mă venită direct aici, la servici, spune Letiția. Colegele sînt toate în jurul ei. Are vocea voalată, desigur, din cauza oboselii. Își aduce aminte un amănunt. Reia firul povestirii și lucrul acela mărunt pare să explice mai bine șirul întîmplărilor. Femeile îi simt încordarea. Cineva observă că are sub ochi cearcăne mici de pînză albăstrie. Și că riduri mărunte, abia vizibile altădată, stau acum să se adîncească. O noapte de coșmar. Omul acela mort în mijlocul șoselei. Apoi nebunia cursei... Neliniștea ei s-a transmis și colegelor. Una din fete ar vrea să-i aducă un pahar cu apă, dar nu se desprinde din locul în care stă. Letiția își oprește povestea. Într-adevăr, sună telefonul.

— Alo...

O voce baritonală face să vibreze aparatul.

— Letiția, pe tine te caută... E de la miliție...

Cînd au început, de fapt toate? Invitația la nuntă venise de vreo două săptămîni. Se mărita fata celei mai bune prietene. Surpriza era atît de mare!... Pe Ancuța o considerau cu toții încă un copil. Evenimentul forfeca imaginea blîndă a trecerii timpului. Părinții pășeau fără să vrea în altă vîrstă. Un „mîine" îl arunca în contingentul bunicilor. Copiilor li se aspreau peste noapte liniile feței : deveneau maturi prin responsabilitățile care începeau să le acopere umerii cu o haină groasă.

— Fetele, povestea Letiția, fetele mele, nu mai trăiau parcă decît pentru seara aceea pe care și-o închipuiau de poveste. Nu mai vorbeau decît de rochiile pe care aveau să le poarte. Nu se gîndeau decît la viitorii parteneri de dans. Își închipuiau ce o să zică unul, cum o să se supere altul... Își formulau chiar replici spirituale pe care se munceau apoi să le memoreze. Urmărindu-le, mă surprindeam cîteodată gîndindu-mă că evenimentul în sine nu mai avea nici o importanță pentru ele, deși se mărita cea mai bună prietenă a lor. Desigur, nu era așa. Fetele copilăriseră împreună. Raveca, mama mireseî, îmi era ca o soră. Fusesem nedespărțite la școală, apoi la facultate... Și printr-o stranie coincidență și bărbații noștri fuseseră ani și ani împreună și rămăseseră prieteni, cum se spune, „la cataramă". Descopeream însă în această împrejurare o urmă de răutate : Ancuța se mărita : fetele mele mai aveau de așteptat încă. Deși n-aș fi vrut să mă despart niciodată de ele, lucrul acesta trebuia să se întîmple. Și atunci de ce puteam să gîndesc în felul ăsta? Îmbătrînesc, desigur. Spuneți și voi : nu-i așa că am început deja să judec ca o soacră?

Natalia Tofan : „Natură statică"

Femeile zimbesc. Nici una nu-i pune o întrebare. O lasă să povestească. Își dau seama că astfel se va liniști, că numai așa se va depărta de coșmarul pe care l-a trăit o noapte întreagă.

— Fetele își aduseseră deja rochiile de la croitoreasă. Stătuseră în fața oglinzii o după amiază întreagă. Cadourile erau cumpărate. Bărbatu-meu mi-a telefonat că n-o să vină acasă O lucrare urgentă îl reținea la servici. „Și ce e mai rău, îmi spuse, așa cum stau lucrurile, n-o să mă mișc de-aici cîteva zile". „Bine, dar mîine e nunta..." „Iei fetele și te duci. Fără vorbă. O să fii și mamă și tată pentru cîteva ore. Te descurci tu !" „Bine, dar ce-o să zică lumea ?" „N-o să zică nimic ! Le telefonez eu. Or să înțeleagă foarte bine. Dacă stau eu aici, la Exploatare, să rezolv chestia asta, ei pot să-și vadă nestingheriți de petrecere. M-am gîndit la toate, fii fără grijă". Ce era să fac ? Îmi spusese ce se întîmplase acolo. Trebuia să pună pe picioare o instalație în foarte scurt timp. Conducerea îi încredințase lui această operație delicată. Și el, ca de obicei, „se sacrificase". Peste cîtva timp mi-a telefonat Raveca. „Am vorbit cu bărbatul tău, mi-a spus tot. Să nu cumva să nu vii ! Vom face o nuntă mică după cîteva zile special pentru el. Să nu ne lipsească". M-a înduioșat chestia asta. Ce era să-i mai spun ? Petrecerea era colea, aproape, în sat, la Prundișu. Mi-am urcat fetele în mașină, am pus darurile în portbagaj și am plecat. Nunta a fost o adevărată desfătare. Fetele au dansat toată noaptea. M-am simțit minunat, mai ales că toți au venit să-mi mulțumească pentru gestul lui Relu. Știți cum e în orășelul nostru : nu poți să ascunzi nimic ! Am plecat de-acolo ceva după miezul nopții. În mașină impresiile erau o cascadă. Conduceam încet, cu prudență. Nu prea merg noaptea. Cînd, deodată, vocea ălei mici, a Roxanei, ne-a îndreptat atenția spre o mașină imensă parcată în centrul comunei : „Uite, mamă, e mașina lui nea Pandele, vecinul nostru ! Oare ce-o fi căutînd la ora asta tîrzie, aici ?" „Nu poate fi mastodontul lui, zic". „M-am uitat la număr, îmi răspunde, e 1013. Ăsta e numărul lui : ușor de ținut minte". „L-o fi ajuns și pe el somnul, cine știe de unde vine !" Și discuția reintră pe vechiul făgaș. Eram la capitolul toalete. Nunta a fost o adevărată paradă a modei.

se păru că în depărtare un om face semne disperate cu mîna. Schimbă lumina și acela dispăru deodată în întuneric. Apoi îl văzu cum își mișcă brațele. O clipă se gîndi să nu oprească. Dacă necunoscutul... Opri totuși. Cu vocea sugrumată de emoție omul spuse că la vreo cinci kilometri un bărbat de vreo cincizeci de ani a fost lovit de o mașină. „Mergeți la miliția de aici, din comună, i-a spus Letiția, iar eu voi anunța postul de la marginea orașului".

— Pînă acolo am mers și mai încet. Din cînd în cînd îmi apăsam inima care se zbătea într-o mare a neliniștii. Am văzut o lumină mișcîndu-se. M-am apropiat și am coborît din mașină. Fetelor le-am spus să nu se dea jos. Voiam să le feresc de o asemenea priveliște. Victima era întinsă pe asfalt. Lîngă el, un bărbat ținîndu-și de ghidon bicicleta și încă unul, acela care făcuse semn cu lanterna. „Cînd te uiți la el, parcă doarme, zise unul din ei. Probabil are multe leziuni interne". „Dar dacă..." „Nu, mă întrerupse acela, nu mai e nici o șansă... S-a întîmplat de cîtăva vreme. Dacă ar fi fost ajutat imediat...". „Dacă șoferul ăla ar fi oprit atunci...", completă celălalt.

Am pornit imediat. Ceva necunoscut mie mă îndemna să apăs mai tare pedala acceleratiei. Nu ne depășise nici un vehicol. Dacă îl voi ajunge pe făptaș ? Fetele au înțeles gîndul meu și parcă le-am simțit ghemuindu-se pe banchetа mașinii. Era puțin probabil să-l mai ajung... Și dacă îl ajungeam, cum aș fi putut să-l opresc ? „Vezi, poate ne bagi într-un pom și la un accident mai adaugi unul", spuse mezina, desteaptа familiei. Nu i-am răspuns. Aș fi vrut să-mi dezlipesc talpa de pe pedala acceleratiei, dar undeva în față mi se păru că zăresc două lumini roșii.

Secvențele care au urmat au fost aidoma celor dintr-un film care a rulat pe ecrane : un mic autoturism încearcă să depășească un enorm autotren. Nu se văd decît roțile gigantului, care amenință în fiecare clipă să strivească fragilul automobil. Cînd, neputincioasă, m-am retras în spatele uriașului, am auzit-o din nou pe Roxana : „E 1013 ! Mamă, uită-te la număr". Am rămas pentru o clipă fără grai. Cum, Pandele să omoare un om și să fugă de la locul faptei ? Era cu neputință ! Un om ca el... Emoția era atît de mare, încît nu mi-am dat seama că trebuie să mă uit și eu la număr ! Cînd am făcut-o am simțit deodată că mă destind. I-am spus Roxanei să-l mai privească o dată. Fata n-a înțeles în prima clipă apoi am auzit-o oftînd. „Vai, ce bine că nu e el !" Era colegă cu fata cea mare a șoferului. Prima grupă a cifrelor de pe număr era 31 în vreme ce Pandele avea o matricolă ce începea cu 21... „Îți dai seama, mamă, dacă nu erai tu și altcineva ar fi putut să încurce cifrele ca noi, ce ar fi putut să pățească nenea Pandele ?"

Ajunsă în oraș Letiția se opri mai întîi la miliție. Acolo relată cu lux de amănunte toate cîte i se întîmplaseră. Apoi se duse acasă. N-a mai putut să adoarmă. Dimineața se urcă din nou în mașină și plecă la servici. Acum povestește colegelor filmul unei nopți pe care n-o s-o uite multă vreme. Femeile stau toate în jurul ei. Deodată își oprește șirul vorbelor. Într-adevăr, sună telefonul. O voce baritonală face să vibreze aparatul : „...Vă mulțumim mult. Datorită dumneavoastră omul, dacă mai poate fi numit om, a fost descoperit. Victima este Ion Petre, artificier la noi, la Exploatare... avea patru copii..."

Letiția nu mai aude, lasă jos receptorul și plînge....

Victor Beda

Augustin Costinescu : „Debarcader"

„Sunt un scriitor român”

În 1986, Panait Istrati ar fi împlinit, dacă ar fi avut zile, 102 ani. Așa, însă, nu s-au scurs decît 51 de ani de la moarte, o adunare de ani care face să mai există și azi contemporani lui. Cîți l-au cunoscut și cîți l-au iubit nici nu se mai știe. Avînd vocația — fascinația — prieteniei, cei mai mulți dintre cei care i-au fost prieteni l-au folosit și l-au trădat cînd i-a fost mai

Panait Istrati — tablou de Vespasian Lungu ● Aspect de la festivitatea înmînării premiului „Panait Istrati”

greu. Ceilalți, care nu i-au fost prieteni, l-au urît și l-au urmărit cu obstinație pentru a-l distruge fizic și moral. Numit „Haiduc al siguranței" (ce ar fi fost mai ușor pentru denigratorii străini decît să-l includă pe necunoscutele liste ale siguranței române !), împotriva lui a fost montată de foarte departe o campanie de presă, dirijată de „umanistul" Barbusse (cu rol de păpușă a unui ventriloc mustăcios) și îngăduită de cel care îl numise „Gorki al Balcanilor", prietenul și protectorul său, Rolland. A murit singur, aproape fără prieteni, în „țara nimănui", între linia celor care nu-l iertau pentru vederile sale de stînga dinainte și linia celor care îl considerau vîndut și trădător al vechii sale credințe. De altfel, nimic nu este mai ușor decît să defăimezi un scriitor care-și afirmă cu curaj opiniile sale bune sau rele despre lumea în care trăiește. Dacă ne gîndim bine, puțini au fost acei scriitori — de la noi, desigur, — care ar fi scăpat de „gura lumii", începînd cu Eminescu și Creangă. De aceea, Panait Istrati, hulit și dinafară, dar și dinăuntru, intră și el în seria ilustră a „batjocoriților" în viață. Umbra creată artificial s-a întins deasupra numelui său și după moarte, el lipsind din cursuri și manuale. Aceasta nu înseamnă — cum crede un improvizat istratolog — că lipsea și din conștiința cititorilor. A fost, este și va fi citit, indiferent de opinia cuiva. Este unul dintre faimoșii scriitori ai lumii, ale cărui cărți nu dispar din biblioteci. Și totuși, abia în 1964, prin apariția monografiei lui Al. Oprea, care, în prealabil, prezentase documente cît se poate de elocvente prin care îl „dezvinovățea" de infama calomnie. Panait Istrati este „reabilitat" oficial. În 1976, Al. Oprea tipărește o nouă monografie „Panait Istrati" care, în realitate, prin bogăția materialului inedit, este o continuare a primei. Fosta Editură pentru literatură a reacționat și ea prompt și astfel, în 1966, apar primele volume din **Opere alese** prefațate de Al. Oprea, în traducerea lui Eugen Barbu. Ultimul volum apărut, 8 (versiune Eugen Barbu și Andrei Ion Deleanu) apare în 1983. Cum se vede, această serie e departe de a fi epuizat opera lui Panait Istrati. Meritul însă de a fi înlăturat prejudecățile atît de periculoase în ceea ce îl privește îi revin, deopotrivă, lui Al Oprea și Eugen Barbu. Și aceasta indiferent de opiniile proaspeților istoriografi. E cu atît mai salutară hotărîrea organizatorilor „Zilelor Istrati" din acest an, Cenaclul Uniunii Scriitorilor și Comitetul pentru cultură și educație socialistă al județului Brăila, de a acorda Premiul Panait Istrati lui Eugen Barbu. În acest sens, pe lîngă meritul de a-l fi redat cititorilor români, există între cei doi scriitori multe similitudini ; și în scris, dar și în viață. Deci, nu întîmplător l-a tradus Eugen Barbu, căruia orice i se poate contesta, dar nu și faptul că este un mare scriitor, pe Panait Istrati. Farmecul extraordinar al limbii și, mai ales, al construcției frazei, iubirea de cei sărmani, o viață închinată scrisului, levantului și levantinilor ; dar și fascinația prieteniei în ciuda acelorași mari și mici trădări și trădători ; dar și francheța opiniilor bune sau rele, fericite sau nefericite (e nevoie să mai amintim articolul lui Istrati despre Eminescu ?); dar și incomoditățile unor personalități puternice care au știut și știu să-și facă dușmani, să-și creeze adversari tenaci, ori chiar să-i încălzească la sîn, cum se zice. L-a trădat Eugen Barbu pe Panait Istrati ? Să fim serioși, de trădat l-au trădat toți cei care n-au făcut nimic pentru a-l readuce între scriitorii români, în cultura română, acolo unde se dorea el însuși, toți cei ce se străduiesc să ne convingă ori că este francez prin adopție, ori grec după tată. „Sunt în primul rînd un scriitor român", scria Panait Istrati.

Prin acordarea Premiului Panait Istrati lui Eugen Barbu nu s-a făcut un act de complezență față de un scriitor care să dea, și-i dă, o aură specială, ci, mai ales, un act de recunoaștere a meritelor incontestabile ale celui care și-a asumat cu un curaj exemplar aventura extraordinară de a-l reda limbii și literaturii române pe vagantul Panait Istrati.

Iulian Neacșu

Un film despre care se vorbește

Meryl Streep : Karen

AMINTIRI DESPRE AFRICA

Robert Redford și Meryl Streep, adică Hatton și Karen

„Amintiri despre Africa“
Un film despre care se vorbește

„Dorothy Chandler Pavilion“ din Hollywood a devenit la 24 martie 1986 locul de desfășurare a ceremonialului anual pe care îl așteaptă cu înfrigurare nu numai lumea cinefilă din America, dar și spectatorii și amatorii de film din întreaga lume : decernarea de către Academia americană a filmului a Premiilor Oscar. Este vorba despre mica statuetă de aur care răsplătește cele mai bune creații de film americane și străine, pe cei mai buni regizori și actori din ultimul an calendaristic.

Anul acesta Premiul Oscar a fost cîștigat de regizorul american Sydney Pollak pentru filmul „Amintiri din Africa“. Acest film a obținut de altfel șapte Premii Oscar : pentru regie, pentru cel mai bun film al anului, pentru cel mai bun scenariu după o operă literară (Kurt Luedtke), pentru cel mai bun operator (David Watkins), pentru cea mai bună punere în scenă, pentru cea mai bună muzică (John Barry), pentru cel mai bun sunet.

După cum se vede, filmul lui Pollak a obținut un succes total. Opera lui are tot ce trebuie unui film pentru a fi încununat de un asemenea succes : mediul exotic al Africii, nostalgia după ce a fost odată, ironie și un anumit gen de umor, dar, mai presus de toate, el beneficiază de contribuția a trei dintre cei mai mari actori ai cinematografiei contemporane : Meryl Streep, Robert Redford și Klaus Maria Brandauer.

Klaus Maria Brandauer în rolul lui Bron

Kurt Luedtke a scris scenariul „Amintirilor din Africa“ după cartea scriitoarei daneze Isak Denisen (Isak este pseudonimul, Denisen numele de fată al lui Karen Blixen, eroina cărții) apărută în anul 1937. Este o carte autobiografică în care, la întoarcerea în Danemarca, autoarea povestește aventura ei sub soarele torid al Africii. „Am avut o fermă în Africa, la poalele muntelui Ngong“, așa începe cartea ei de amintiri. Aceasta este și propoziția cu care începe filmul lui Pollak.

„Amintiri din Africa“ este mai întîi drama iubirii dintre un bărbat și o femeie, dar și drama dragostei dintre o femeie și o țară. Femeia este Karen Blixen iar țara este Kenya colonială. Acțiunea începe înaintea primului război mondial, la Nairobi, capitala Kenyei, unde Karen vine împreună cu familia ei, din Danemarca. Karen visează să se realizeze de aceea și-a cumpărat o plantație de arbori de cafea, „la poalele muntelui Ngong“. La scurt timp după venirea în Kenya ea se mărită cu baronul Bror Blixen, fratele logodnicului care o părăsise. O căsătorie din alte rațiuni decît dragostea — dacă dragostea poate fi o rațiune ! — Karen cîștigă un soț și un titlu nobiliar, în timp ce Bror, interpretat magistral de Klaus Maria Brandauer, pune mîna pe banii lui Karen. Scenele filmului lasă să se întrevadă, dincolo de legătura lor intimă, cinismul. Karen și Bror știu exact cine sînt și nici nu pot, nici nu vor să joace altceva. Bror nu este capabil să fie un sprijin pentru o femeie ; Karen, care știe acest lucru, dorește de la el măcar un copil, dar în locul acestuia primește o „boală franțuzească“. Căsnicia lor sfîrșește în singurul mod logic și posibil, prin divorț. Un divorț calm, fără scene, fără ură. Relațiile camaraderesc-ironice vor continua.

Pentru Karen divorțul este mai puțin dureros pentru că datorită lui destinul i-a scos în cale dragostea vieții ei, pe scriitorul englez Denys Funch Hatton interpretat — nici nu se putea altfel — de Robert Redford. Între cei doi tineri se înfiripă o dragoste adevărată, plină de gingășie, chiar dacă stările conflictuale nu lipsesc. Dragostea lor sfîrșește însă tragic, cu moartea scriitorului. În felul acesta, Karen rămîne doar cu nostalgia amintirilor despre viața și dragostea trăite în vremea cînd avea o fermă în Africa.

„Fermă în Africa“ a lui Isak Denisen, care în anul 1937 a candidat pentru Premiul Nobel pentru literatură, a atras demult numeroși creatori, printre care Orson Welles și David Lean. În cele din urmă aceștia au renunțat invocînd desfășurarea prea lentă, fără peripeții a ac-

ţiunii. Din acest motiv nici Sydney Pollak nu a fost prea entuziasmat atunci cînd Kurt Luedtke i-a prezentat prima versiune scenografică a „Amintirilor din Africa". Cum însă după filmul „Tootsie" cu care a repurtat un succes triumfal, Pollak nu mai primise nici o ofertă, s-a lăsat pînă la urmă convins. Impresionant în carte şi în film este marele arc pe care Karen Blixen îl parcurge de la dragostea cea mai curată, cea mai mare, pînă la a pierde totul. În felul acesta „Amintiri din Africa" este povestea unei femei care a pierdut, dar a rămas neînvinsă. Se pare că aceasta este o trăsătură tipică a eroinelor literaturii scandinave. Este suficient să ne gîndim numai la Anna din „Anna din pustiul siguranţii", excelentul roman al scriitorului norvegian Dagfin Gronoset.

Pollak a căutat îndelung interpreta pentru rolul lui Karen. În cele din urmă s-a oprit la Meryl Streep, „pe care nu o cunoşteam personal ci numai din filme. De cum a intrat în încăperea în care mă aflam mi-am dat seama că ea este interpreta ideală a acestui rol. Desigur, Meryl este o stea şi se comportă ca atare, dar cu talentul şi temperamentul este o actriţă-creatoare, care îşi pregăteşte perfect fiecare rol".

Pollak a făcut o alegere fericită. Mulţi critici de film sînt de părere că în „Amintiri din Africa" Meryl Streep a făcut cea mai bună creaţie din întreaga ei carieră cinematografică chiar dacă nu a obţinut mult rîvnitul Oscar pentru interpretare feminină într-un rol principal. La cei treizeci şi cinci de ani ai săi Meryl Streep are deja la activ două premii Oscar: unul pentru cea mai bună interpretare feminină într-un rol secundar (pentru creaţia din „Kramer contra Kramer") şi unul pentru cea mai bună interpretare într-un rol principal (pentru rolul Sophiei din „Alegerea Sophiei").

Două secvenţe din filmul „Amintiri despre Africa"

Rolul lui Hatton, Pollak l-a încredinţat lui Robert Redford. Începînd din anul 1966, aceasta este cel de al şaselea film pe care îl realizează împreună, primul fiind „Proprietate interzisă", după care au urmat „Aşa am fost", „Cele trei zile ale Condorului" etc.

O scenă din film

„Ne cunoaștem de mulți ani și ne-am înțeles întotdeauna fără să fie nevoie să ne explicăm ceva unul altuia, spunea Pollak. Nu avem același ideal de viață, dar ne unește interesul pentru problematica socială, în special aspectele morale ale vieții". În interpretarea lui Redford, Hatton este un personaj hemingwayan.

Filmul lui Pollak a fost distins pe merit. În pofida lungimii sale — durează două ore și trei sferturi — el nu plictisește, la aceasta contribuind exterioarele extraordinare, întregul film fiind turnat în Kenya, interpretarea artiștilor și contribuția remarcabilă a tuturor realizatorilor.

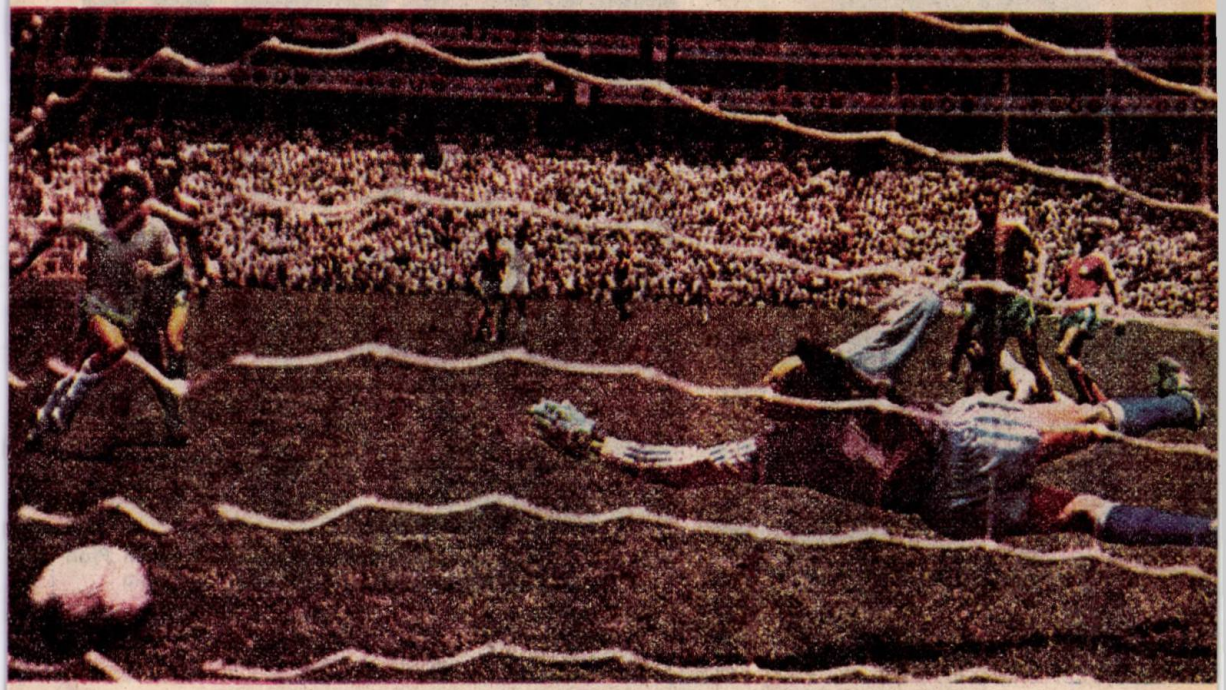
Nene

O parte din realizatori la festivitatea decernării Oscarurilor

GOOOOL!!!

REMEMBER, MEXICO

Platini într-un duel acrobatic

Ecourile celei de a 13-a ediţii a Campionatului mondial de fotbal din iunie 1986 par a se stinge, încet, cu totul. Doar argentinienii, vest-germanii şi francezii mai ţin minte locurile pe care le-au ocupat în final. Adică : 1. Argentina, 2. R.F.G., 3. Franţa.

În rest...

Această ediţie a fost a

Golul curios marcat de Maradona portarului belgian Pfaff (stînga) ● Fază din meciul Polonia – Brazilia

Hugo Sanchez, idolul tribunelor mexicane, a rămas dator din toate punctele de vedere

„Studiu plastic". Faza din meciul R.F.G. – Danemarca

doua organizată pe pămînt mexican. Gurile rele zic că mexicanii au avut în vedere faptul că echipa noastră națională se va califica pentru turneul final și dorea să-i ofere ocazia obținerii — tot pe pămînt mexican — a unei performanțe superioare celeilalte ediții mexicane, cînd, oricum, ne-am ales cu o statuie a lui Dembrovschi la Guadalajara...

Dan Elkjaer – periculosul atacant danez – în acțiune ● Lineker (Anglia) – golgeterul Mundialului a avut suficiente probleme cu agresivii apărători uruguaieni

Fapt este că Mexicul a găzduit o adevărată sărbătoare a fotbalului,

Balet aerian (fază din jocul Argentina – Uruguay)

Moment crucial în partida Brazilia – Franța : Zico ratează un penalti (stînga, sus) ● În fața lui Schumacher, Platini pare a fi un monument al neputinței (stînga, jos) ● Falcao sau bucuria golului (sus)

